

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra Sociální patologie a sociologie

**Zkušenosti s kyberšikanou a informovanost o ní u adolescentů
v Královéhradeckém kraji**

Bakalářská práce

Autor: Michaela Helbichová
Studijní program: B7507 / Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální patologie a prevence
Vedoucí práce: doc. PhDr. Václav Bělík, Ph.D.
Oponent práce: Mgr. Lucie Špráchalová

Zadání bakalářské práce

Autor: Michaela Helbichová

Studium: P16P0696

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální patologie a prevence

Název bakalářské práce: **Zkušenosti s kyberšikanou a informovanost o ní u adolescentů v Královéhradeckém kraji**

Název bakalářské práce AJ: Experience with cyberbullying and awareness of it among adolescents in Hradec Králové region

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Rozvoj moderních komunikačních technologií a jejich dostupnost umožnili vznik nového patologického jevu - kyberšikany. Jedná se o specifický druh šikany, který v dnešní době představuje riziko, zejména mezi dospívajícími dětmi a mládeží. Teoretická část obsahuje vymezení pojmu kyberšikana a dalších pojmů souvisejících s touto problematikou. Praktická část obsahuje kvantitativní dotazníkové šetření prováděné na vybraných školách v Královéhradeckém kraji. Cílem této práce je zjistit, jaké jsou osobní zkušenosti s kyberšikanou, a jaká je informovanost o ní u adolescentů v Královéhradeckém kraji.

KOPECKÝ, K. Rizikové formy chování českých a slovenských dětí v prostředí internetu. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015, 169 s. ISBN 978-80-244-4861-9. ŠMAHAJ, J. Kyberšikana jako společenský problém: Cyberbullying as a social problem. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, 232 s. ISBN 978-80-244-4227-3. ČECH, O., ZVONÍČKOVÁ, N., Nebezpečí kyberšikany: internet jako zbraň?. 1. vyd. České Budějovice: THEIA - krizové centrum, 2017, 131 s. ISBN 978-80-904854-4-0. KARCHŇÁK, R., KOHOUT, R. Bezpečnost v on-line prostředí. 1. vyd. Karlovy Vary: Biblio Karlovy Vary, 2016, 68 s. ISBN 978-80-260-9543-9.

Garantující pracoviště: Katedra sociální patologie a sociologie, Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: doc. PhDr. Václav Bělík, Ph.D.

Oponent: Mgr. Lucie Špráchalová

Datum zadání závěrečné práce: 22.1.2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího bakalářské práce doc. PhDr. Václava Bělíka, Ph.D. samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne.....

.....

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala doc. PhDr. Václavu Bělíkovi, Ph.D. za odborné vedení práce, cenné rady a vstřícnost při vypracování této bakalářské práce. Také bych ráda poděkovala svému partnerovi za trpělivost a podporu během psaní bakalářské práce.

Anotace

HELBICHOVÁ, Michaela. *Zkušenosti s kyberšikanou a informovanost o ní u adolescentů v Královéhradeckém kraji*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2019. 76 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce „*Zkušenosti s kyberšikanou a informovanost o ní u adolescentů v Královéhradeckém kraji*.“ se zabývá problematikou kyberšikany a kyberohrožení současné mládeže. V teoretické části práce dochází k seznámení s problematikou kyberšikany, přičemž kromě základních pojmů týkajících se tématu kyberšikany je zde nastíněn také stav současné společnosti a současné mládeže a je zde popsáno také kyberprostředí jako prostor, ve kterém se kyberšikana odehrává. Empirická část představuje výzkumné šetření kladoucí si za cíl zjistit, jaké zkušenosti mají adolescenti v Královéhradeckém kraji s kyberšikanou, a jak jsou o této problematice informováni. V závěru práce jsou prezentovány výsledky výzkumného šetření.

Klíčová slova: kyberšikana, mládež, zkušenosti, informovanost

Annotation

HELBICHOVÁ, Michaela. *Experience with cyberbullying and awareness of it among adolescents in Hradec Králové region*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2019. 76 pp. Bachelor Degree Thesis.

The bachelor thesis “*Experience with cyberbullying and awareness of it among adolescents in Hradec Králové region*.” Deals with the issue of cyberbullying and cyber threats of contemporary youth. The theoretical part of the thesis introduces the issue of cyberbullying. In addition to the basic concepts related to cyberbullying, there is also outlined the state of contemporary society and youth and also describes the cyber environment as the space in which cyberbullying takes place. The empirical part presents a research aimed at finding out what experience in cyberbullying adolescents in the Hradec Králové region have and how they are informed about this issue. The results of the research are presented at the end of the thesis.

Key words: cyberbullying, youth, experience, awareness

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářská práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 13/2017 (Řád pro nakládání s bakalářskými, diplomovými, rigorózními, dizertačními a habilitačními pracemi na UHK).

Datum:.....

Podpis studenta:.....

Obsah

Úvod	9
1 Současná společnost, životní styl a rizikové chování mládeže	11
1.1 Současná mládež	14
1.2 Rizikové chování mládeže	15
2 Virtuální svět a kyberprostor jako prostředí ovlivňující životní styl mládeže ..	18
3 Kyberšikana a její prevence.....	21
3.1 Vymezení pojmu kyberšikana	22
3.2 Rozdíl mezi tradiční šikanou a kyberšikanou	24
3.3 Projevy kyberšikany a další jevy související s kyberšikanou	25
3.4 Aktéři kyberšikany	27
3.5 Prevence kyberšikany.....	31
3.6 Kyberšikana v legislativě ČR.....	34
3.7 Aktuální výzkumy a projekty související s kyberohrožením u dětí a mládeže v českém prostředí	35
4 Zkušenosti s kyberšikanou a informovanost o ní u adolescentů v Královéhradeckém kraji	37
4.1 Analýza výsledků	39
4.2 Shrnutí výsledků výzkumu a ověření platnosti hypotéz.....	58
Závěr.....	66
Seznam použité literatury a internetových zdrojů	68
Přílohy	72
Příloha A: Dotazník.....	72

Úvod

Informační a komunikační technologie se spolu s neustálým připojením k internetu staly součástími života 21. století jak dospělých, tak mládeže a dětí. Napojení člověka na kyberprostor přináší mnohé výhody, jako je komunikace na dlouhé vzdálenosti nebo rychlý přístup k informacím. Ovšem jak se říká, každá mince má dvě strany a stejně tak je tomu i u kyberprostoru, který má vedle velkého množství výhod také značné množství rizik, kterým uživatelé musí čelit. Vypořádat se s nebezpečími a riziky v kyberprostředí a na internetu je poměrně složité pro dospělé, o to složitější to může být pro děti a mládež. Rodičům a učitelům navíc snahy o kontrolu aktivit dítěte v kyberprostředí komplikuje fakt, že děti a mládež se v kyberprostoru často orientují lépe a dospělý je spíš tím, kdo potřebuje s obsluhou technologií poradit.

Kyberšikaně je pozornost odborníků věnována přibližně od roku 2000, v České republice byl pak první případ kyberšikany zaznamenán v roce 2007. Ty nejtragičtější případy končily smrtí obětí. Šíření kyberšikany velmi napomáhá naše již zmíněné neustálé připojení k síti. Informace se tak mohou šířit velmi rychle a útočník může být anonymní, nebo se může za někoho vydávat. Pro oběť je pak velmi obtížné se bránit. Prevence je v boji s kyberšikanou velmi důležitá. Je třeba dětem, mládeži i dospělým vštěpovat, aby dbali své bezpečnosti, nesdělovali své osobní informace veřejně, například na sociálních sítích, a aby se v případě potřeby nebáli požádat o pomoc.

Teoretickou část této práce tvoří tři kapitoly. První kapitola se věnuje nastínění podoby současné společnosti, mládeže a jejího rizikového chování. Druhá kapitola přibližuje virtuální prostředí, kyberprostor a informační a komunikační technologie, neboť právě kyberprostor a nové technologie umožnily vznik fenoménu kyberšikany. Třetí kapitola pojednává o kyberšikaně a její prevenci. Je zde vymezen pojem kyberšikana, jsou zde uvedeny rozdíly mezi klasickou šikanou a kyberšikanou, projevy kyberšikany, dále aktéři kyberšikany, již zmíněná prevence kyberšikany a v neposlední řadě také kyberšikana v legislativě České republiky. Zmíněny jsou také výzkumy a projekty zabývající se šikanou v českém prostředí.

Čtvrtá kapitola představuje empirickou část práce, jež si klade za cíl zjistit, jaké zkušenosti mají adolescenti s kyberšikanou a jak jsou o ní informováni. Je zde uveden cíl práce, výzkumný problém, výzkumné otázky a hypotézy, dále informace o výzkumném vzorku a samozřejmě metodologie. Výzkumné šetření je kvantitativní. Data byla sbírána pomocí online dotazníku zejména od studentů z jaroměřských a královéhradeckých škol.

Cílem bakalářské práce je řešit problematiku kyberšikany po stránce informovanosti a zkušeností, a ten je naplněn cílem teoretické části bakalářské práce, kde jsou čtenáři seznámeni s problematikou kyberšikany a cílem výzkumného šetření, kde se snažíme zjistit, jaké zkušenosti mají adolescenti s kyberšikanou a jak jsou o ní informováni.

1 Současná společnost, životní styl a rizikové chování mládeže

Podle Petruska (2012, s.140–141) žijeme ve společnosti, ve které se proměnila role těla a tělesnosti, vztah jak k cizím lidem, tak vztah rodičů a dětí, redefinovalo se také pojetí národa a nacionalismu a ve společnosti došlo k tzv. komodifikaci kultury (komodifikace umožní považovat za komoditu prakticky vše, například i lásku). Žijeme v postindustriální společnosti s extrémní spotřebou, se sociálními nerovnostmi a ve společnosti se zvýšeným sociálním rizikem.

Současnou společnost je podle Krause (2014, s. 28–30, 37, 43) možné charakterizovat slovy individualismus a dynamismus, která představují touhu člověka po svobodě a urychlování vývoje jak společnosti, tak člověka, přičemž člověk takovému tempu obvykle nemůže stačit, a tím je vystavován stresu. Prudký rozvoj souvisí také s vývojem vědy, techniky a ekonomiky. Zisk se pro člověka stává primárním cílem veškerého úsilí. S tím souvisí také pojmy konzumní společnost a masová kultura, kde člověk uspokojuje své potřeby tak, aby dosáhl co největšího potěšení, a tak se stává masovým spotřebitelem, článkem konzumní společnosti. Současnou společnost charakterizuje také zahlcení informacemi, přesun do virtuálního prostředí a propojení světa – globalizace – zasahující všechny oblasti života.

Současnou globalizaci společnosti vytváří podle Giddense (2013, s. 126–130) několik faktorů zároveň, a to faktory politické, sociální, kulturní a ekonomické. Nejintenzivněji však globalizaci pohání kupředu rozvoj informačních a komunikačních technologií. Díky těmto technologiím můžou být v kontaktu i lidé z míst dříve od okolního světa více či méně izolovaných. Lidé jsou dnes, i díky globálnímu propojení, otevřenější a přístupnější otázkám, jimiž se v minulosti nezabývali. Lidé stále více chápou, že se jejich zodpovědnost nezastavuje na hranicích, ale že je přesahuje. Často se tak setkáváme s ochotou pomoci a potřebou jednat v krizových situacích nejen u nás, ale i jinde ve světě. Lidé také mohou díky globalizaci hledat svou identitu jinde než jen na území národního státu, a právě národní stát je jako zdroj identity v mnoha ohledech na ústupu.

Dle Petruska (2012, s. 64–65), žijeme v informační společnosti ovládané ekonomickým subsystémem, jemuž je společnost podřízena. Informační společnost stojí za změnami sociálních struktur, a to z toho důvodu, že velké skupiny populace pracují s informačními systémy na nejnižší úrovni. Nová informační společnost také zásadně mění způsob komunikace mezi lidmi – přímý kontakt se omezuje, nahrazuje ho

komunikace prostřednictvím technologií, na druhé straně je však komunikace velmi rychlá a globální.

Člověk 21. století se potýká také s neustále se zvyšujícími nároky na životní tempo, a to jak v pracovním, tak i v osobním či rodinném životě. Změny ve společnosti probíhají velkou rychlostí a od nás se očekává, že na ně budeme co nejlépe reagovat. Rychlé životní tempo má podíl také na mezigeneračním konfliktu. Generace prarodičů přestává zastávat roli těch, kteří předávají zkušenosti, naopak se z nich stávají žáci svých vnoučat při učení se obsluze nových technologií. Zároveň pozdější odchod do důchodu značně ztěžuje tradiční role babiček a dědečků. Na problémech mezigeneračních vztahů se podílí také rozdílnost v komunikaci a neochota komunikovat, v neposlední řadě věková diskriminace. Dochází také k oslabování sociálních vazeb a tradiční pospolitosti nejen v rodinách, ale také v sousedských vztazích a člověk se stává osamoceným. Společnost posledních desetiletí se potýká také s výraznou diferenciací na úrovni jednotlivců i rodin. Někteří lidé stále více bohatnou, zatímco ostatní chudnou, dělíme se na úspěšné a neúspěšné, lidé se vzděláním mají více možností než nevzdělaní. Jako problémová oblast se jeví také otázka rovnoprávnosti a rovnosti mužů a žen. Ač se nacházíme v jednadvacátém století, ženy se při výběru zaměstnání setkávají s diskriminací, platové ohodnocení bývá rozdílné a v životě dávají najevo svou samostatnost a nezávislost třeba i nepotřebou mít partnera. (Kraus, 2014, s. 33–34, 38–40)

Kraus (2014, s. 30–32) popisuje také celosvětové problémy týkající se současnosti. Jsou to populační nerovnováha, při které máme na jedné straně úbytek obyvatelstva v zemích západní Evropy, na straně druhé pak populační explozi v afrických zemích, dále stárnutí populace, pokles vlivu velkých náboženství, pokles významu mravních hodnot, pravidel i autorit. Uvádí také, že jednadvacáté století je charakteristické absencí zodpovědnosti ať už k sobě samým, ke svému okolí nebo k životnímu prostředí.

Kraus (2014, s. 43) zastává názor, že by se „pedagogové měli snažit spoluutvářet a ovlivňovat budoucnost prostřednictvím svých žáků se znalostí dosavadního vývoje, tak možných ztrát v budoucnosti. Měli by s veškerou odpovědností přistoupit k řešení dvou kardinálních otázek: Co a jak dělat, aby nastupující generace dovedla úspěšně využít příznivých možností, které celková transformace společnosti přináší? Co a jak dělat, aby dovedla úspěšně čelit průvodním negativním vlivům a rizikům probíhající globalizace?“

V současné společnosti k sobě máme díky technologiím velmi blízko, avšak díky potřebě individualismu zároveň velmi daleko. Lidé se ženou za mocí, ziskem a slávou a na úkor toho zapomínají na mnohem důležitější věci, jako je vlastní duševní zdraví nebo

rodina. Výhodou, kterou dnešní době nezapřeme, je možnost svobodné volby, je jen na nás, jak se svým životem naložíme. Náš život může ovlivnit také následování určitého životního stylu.

Jak uvádí Žumárová (2001, s. 153–154), o životním stylu hovoříme spíše u jednotlivců, na rozdíl od životního způsobu, který se vztahuje k větším sociálním celkům. Životní styl souvisí s hodnotami a ideály, které by ve svém životě člověk rád uskutečňoval. Ty může ovlivňovat společnost nebo subkultura, ve které se jedinec nachází. Životní styly jsou různé a bylo jich popsáno velké množství.

„Ve druhé polovině 20. století se často užívá termínu konzumní způsob života, který preferuje konzumní způsob života, spotřebu a zábavu. Ve srovnání s tím ustupuje do pozadí tvůrčí způsob života, pro který je charakteristické tvoření hodnot, práce, radost z činnosti, uspokojení z plnění povinnosti.“ (Žumárová, 2001, s. 158)

Čím dál častěji se setkáváme s pojmem zdravý životní styl. Ten je podle Žumárové (2001, s. 158–159, 161–162) reakcí obyvatelstva na informační explozi, působení masových médií, stav životního prostředí a dalších negativních faktorů, které přinesl vědecký pokrok. O vštípení návyků tělesné a duševní hygieny se snaží výchova ke zdravému životnímu stylu. Zdravý životní styl úzce souvisí s volným časem člověka. Problémy s jeho využíváním mají dvě příčiny, a to problém s nedostatkem volného času a dále neschopnost využívat volný čas efektivně. Druhý zmiňovaný problém, tedy neschopnost využívat volný čas efektivně, se týká především mládeže, která má volného času více než dospělí v produktivním věku. Značná část z nich ale neví, jak má se svým volným časem naložit, a proto je třeba mládež k efektivnímu využívání volného času vést a připravovat.

Duffková (2008, s. 61–63) zmiňuje tři typy životního stylu člověka: mobilní, který lze označit také jako novodobé nomádství, globální a nakonec počítačový či internetový životní styl, v němž je pro člověka důležitý počítač a připojení k internetu. Tyto styly se mohou vzájemně podporovat, doplňovat, popřípadě vytvářet kombinace. Duffková (2008, s. 63) zmiňuje také mobilně počítačový globální typ životního stylu, který představuje spojení všech tří typů dohromady.

Hamřík, Kalman, Bobáková a Sigmund (2012, s. 28–36, online) publikovali v roce 2012 výsledky výzkumu zaměřujícího se na sedavý životní styl a pasivní trávení volného času českých školáků ve věku 11–15 let. Z výzkumu vyplývá, že více než 55 % dívek a 60 % chlapců tráví v pracovním týdnu před obrazovkou televize více než 2 hodiny denně. Více než polovina chlapců tráví hraním her na počítači nebo PlayStationu

více než 2 hodiny denně. Pro dívky je typičtější tzv. chatování, brouzdání po internetu nebo e-mailování – jedná se o aktivity, které mají sociální charakter. Se stoupajícím věkem dětí stoupá i čas strávený u počítače na více než 2 hodiny denně. Sedavé chování se spolu s nedostatečnou pohybovou aktivitou stává závažným rizikovým faktorem neinfekčních onemocnění.

1.1 Současná mládež

Současná mládež má, stejně tak jako minulé generace mládeže, svůj specifický životní styl, tvoří subkultury, snaží se osamostatnit a co nejdříve dospět. Na rozdíl od minulých generací je však současná mládež výrazně ovlivňována technologiemi a kyberprostedím, se kterými přichází do kontaktu od útlého věku.

Pod pojmem mládež si představíme specifickou skupinu osob, kterou můžeme zařadit mezi dětství a dospělost. Jedná se tedy o osoby ve věku přibližně od 15 do 30 let, přičemž tato věková hranice není ostře dána. Během tohoto období dochází u člověka k dozrávání fyzické, psychické i sociální oblasti. Sak a Saková (2004, s. 7) uvádějí, že mládež je nejsenzitivnější skupinou společnosti nejcitlivěji reflektující její změny a měnící se společenské podmínky. Současná generace mládeže se ve svém vývoji vyrovnává s pozitivními, negativními a především novými jevy, které přetvářejí současnou společnost. Prochází křižovatkami, volí způsob života, způsob využití informačních technologií, odchází do kyberprostoru, rozhodují mezi hédonismem a rodičovstvím, mezi autentickým životem a životem konzumní masové společnosti.

Podobně jako Sak a Saková definují mládež Průcha, Walterová a Mareš (2013, s. 157) následovně: „Mládež je sociální skupina tvořená lidmi ve věku přibližně od 15 do 25 let, kteří již ve společnosti neplní role dětí, avšak společnost jim ještě nepřiznává role dospělých. Má charakteristický způsob chování a myšlení, jiný systém vzorů, norem a hodnot. Každá generace mládeže reprodukuje některé kulturní hodnoty dané společností, jiné odmítá a vytváří hodnoty nové.“

Podle Krause (2004, s. 7) se období dospívání rozšiřuje tak, že zkracuje dobu dětství na jedné straně a oddaluje nástup dospělosti na straně druhé. U mládeže došlo v posledních desetiletích 20. století k psychické a fyzické akceleraci a zároveň k sociální retardaci. Období dospívání se vyznačuje ekonomickou závislostí převážně na rodině, současně je toto období charakteristické snahou o osamostatnění se ve většině oblastí života. Současná doba přináší mladým lidem široké možnosti v oblasti vzdělání, cestování, zaměstnání aj.

U dětí i mládeže můžeme přibližně od roku 2000 pozorovat postupný nárůst vlivu informačních a komunikačních technologií na všechny jevy spojené s člověkem a společností. Podle Saka (2016; dle Kraus, 2017, s. 10) umožňují nové technologie vznik nového typu sociability a sociálních entit v sociálních sítích, které připomínají „virtuální včelstvo“, jehož podstatou není obsah, ale aktivita. To vytváří závislost jedinců na sobě a na sdílení. Cílem je být „in“ a „cool“, podstatou je předávání a sdílení informací, nikoliv jejich analýza a zpracovávání prostřednictvím myšlenkových operací.

Schopnost mladé generace pracovat s informačními systémy již od dětství má svá pozitiva i negativa. Pozitivem je, jak uvádí Petrušek (2012, s. 65), možnost nalézt potřebné informace ve velmi krátkém čase, na druhé straně tím může trpět tradiční způsob vzdělávání. Nová média také postupně vytlačují média tradiční, zejména knihy a tisk.

Podle Chuma (2013, online) je mládež v současné době tvořena tzv. generacemi Y a Z. Příslušníci těchto kategorií se narodili v letech 1980–1995 v případě generace Y a v letech 1995–2010 v případě generace Z. Mládež generace Z se narodila do digitálního světa a jejich hlavní zábavou je internet a sociální sítě. Kraus (2018, s. 14) uvádí, že současná generace mládeže bývá označována také jako kybergenerace právě proto, že se internet a kyberprostor stávají součástí jejich každodenního života. Šmahaj (2014, s. 10) v této souvislosti uvádí pojem „digitální domáci“ představující člověka, který s digitálními technologiemi vyrůstal.

1.2 Rizikové chování mládeže

Dnešní společnost zaměřená na výkon, zisk a materiální statky vytváří na jedince tlak skrz požadavky, po jejichž splnění může člověk dosáhnout vyššího socioekonomického statusu. Tlak společnosti na jedince může být podle Panáčka (2013, s. 93–94) tak silný, že požadavky a normy přijímá bez nadhledu a korekce.

Vytížení rodiče nemají dostatek času a energie, aby se mohli naplno věnovat svým dětem. Děti se pak zabaví u některé z technologií, starší děti mohou více tíhnout k vrstevnickým skupinám. Na děti a dospívající vychovávané médii má agresivita a násilí, se kterými se v nich běžně setkávají, negativní vliv. Dospívající trávící většinu času ve vrstevnické skupině přejímají její normy a hodnoty, které se od norem většinové společnosti mohou vychylovat negativním směrem. V období dospívání se člověk často setkává s pokušeními a lákadly, která by mohla vést k rizikovému nebo až patologickému chování. (Panáček, 2013, s. 93-94)

Jak uvádí Sobotková a kol. (2014, s. 39–40), rizikové chování v adolescenci je široce zkoumaným pojmem vědních oborů zabývajících se člověkem a společností, jako jsou psychologie, pedagogika, sociologie, kriminologie a další. Odlišný náhled vědních oborů na rizikové chování má za následek nejednotnost terminologie. Vzhledem k rozsáhlosti tématu je však mezioborový pohled vyžadován. Mluví se o rizikovém nebo problémovém chování, o delikvenci či predelikvenci nebo o poruchách chování, dále o abnormálním, agresivním, antisociálním či disociálním chování, o sociálně patologických jevech, kriminálním, maladaptivním nebo nepřizpůsobivém chování.

Sobotková a kol. (2014, s. 40–41) řadí mezi rizikové chování následující: záškoláctví, lhaní, agresivitu a agresivní chování, šikanu (kyberšikanu) a násilné chování, kriminální jednání (především krádeže), vandalismus, závislostní chování (látkové i nelátkové povahy), rizikové chování v prostředí internetu, rizikové sexuální chování, rizikové chování v dopravě, extrémně rizikové sporty, hazardní aktivity představující vědomé hazardování s reálným rizikem smrti (přeskakování z jednoho domu na druhý), užívání anabolik a steroidů, nezdravé stravovací návyky, extremismus nebo projevy intolerance, xenofobie, rasismu. Mezi sociálně patologické jevy objevující se u adolescentů řadí Panáček (2013, s. 94–95) záškoláctví, zneužívání návykových látek, kriminalitu, extremismus, organizovaný zločin, rasismus, vandalismus, xenofobii, gambling, netholismus nebo šikanu a kyberšikanu.

Dle Národní strategie primární prevence rizikového chování na období 2013–2018 (MŠMT, 2013, s. 9, online) zahrnuje pojem rizikové chování „rozmanité formy chování, které mají negativní dopady na zdraví, sociální nebo psychologické fungování jedince a/nebo ohrožují jeho sociální okolí. Rizikové chování představuje různé typy chování, které se pohybují na škále od extrémních projevů chování „běžného“ (např. provozování adrenalinových sportů) až po projevy chování na hranici patologie (např. nadměrné užívání alkoholu, cigaret, kofeinu či nelegálních drog, násilí).“

Národní strategie primární prevence rizikového chování na období 2013–2018 (MŠMT, 2013, s. 9, online) dále uvádí formy rizikového chování žáků, na něž se v rámci své preventivní působnosti zaměřuje MŠMT. Jedná se zejména o následující rizikové projevy v chování dětí a mládeže:

- „interpersonální agresivní chování – agrese, šikana, kyberšikana a další rizikové formy komunikace prostřednictvím multimédií, násilí, intolerance, antisemitismus, extremismus, rasismus a xenofobie, homofobie;

- delikventní chování ve vztahu k hmotným statkům – vandalismus, krádeže, sprejství a další trestné činy a přečiny;
- záškoláctví a neplnění školních povinností;
- závislostní chování - užívání všech návykových látek, netolismus, gambling;
- rizikové sportovní aktivity;
- rizikové chování v dopravě;
- spektrum poruch příjmu potravy;
- negativní působení sekt;
- sexuální rizikové chování.“ (MŠMT, 2013, s. 9, online)

V adolescenci hovoříme také o syndromu rizikového chování představující dle Hoferkové (2017, s. 20) experimentování s riziky, které je pro období dospívání typické a ve většině případů s příchodem dospělosti odeznívá. Přesto ani v tomto případě nemůžeme opomenout rizika a důsledky, které toto chování může přinášet.

Panáček (2013, s. 93) dělí rizikové faktory ovlivňující dospívajícího do čtyř skupin, a to jedinec, rodina, školní prostředí a společnost.

Rizikovými faktory, které mohou mít na vývoj jedince vliv zejména v období dospívání, jsou jeho osobní a charakterové vlastnosti, pohlaví, inteligence, zdraví včetně zdraví duševního, jeho způsoby trávení volného času, mravní vývoj nebo odlišování se od ostatních vrstevníků a další. (Panáček, 2013, s 93–94)

Dalším rizikovým faktorem vzniku negativních jevů u dospívajících je rodinné zázemí, ve kterém záleží zejména na vztahu rodiče a dítěte. Nedostatečná citová vazba, špatná komunikace, úzkostná nebo tvrdá výchova, nemoc rodiče, neúplnost rodiny a absence vzorů, nezaměstnanost, neskrývaná závislost nebo tolerance návykových látek či neplnění základních rodinných funkcí mohou u adolescenta nahrávat vzniku sociálně patologických jevů. Tvrdá nebo autoritativní výchova se později může projevit nezvládnutím emocí v zátěžových situacích. (Panáček, 2013, s.93–94)

Ve školním prostředí se za rizikové faktory považují špatně koncipované, nevhodně zaměřené či úplně chybějící preventivní programy, nepřátelské školní klima, prostředí třídy, jedince negativně ovlivňující vrstevnické skupiny nebo nedostatečná kontrola žáků ze strany pedagogů během přestávek. (Panáček, 2013, s. 94)

Ohrožení dospívajícího, vycházející ze společnosti, představuje například benevolentní postoj k alkoholu a nikotinu, nedostatečná ochrana dospívajících před

návykovými látkami nebo neprosazování žádoucích hodnot a morálních zásad. (Panáček, 2013, s. 94)

Za rizikové můžeme považovat také dnešní vzory, ke kterým děti a mládež vzhlíží. Čech a Zvoníčková (2017, s. 6) uvádějí, že vzorem či idolem pro děti a mládež může být dnes kdokoli a může jim imponovat čímkoliv. Často se jedná o internetové celebrity, přičemž některé z nich se proslavily svými skandály nebo odhalenými intimními fotografiemi. Děti a dospívající pak od svých vzorů mohou přejímat hodnoty, které většinová společnost uznává za nevhodné.

Tématu rizikových jevů se věnuje celá řada autorů. Rizikovým jevům v oblasti informačních a komunikačních technologií se věnují například Kopecký, Szotkowski a Krejčí v Centru prevence rizikové virtuální komunikace Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci.

2 Virtuální svět a kyberprostor jako prostředí ovlivňující životní styl mládeže

Dnešní děti vyrůstají obklopeny chytrými zařízeními, jako jsou mobilní telefony, notebooky, herní konzole, tablety a chytré televize. Tato zařízení nám umožňují připojit se na internet a ve velké míře komunikovat. Podle Vaníčkové, Chudomelové, Pohořelé a Brandejsové (2016, s. 20) už dnešní děti nepotřebují umět číst, ani psát, aby zvládly tato zařízení ovládat. Děti mladšího školního věku dnes běžně vlastní chytrý mobilní telefon (neboli smartphone) se stálým připojením k internetu a komunikace s vrstevníky prostřednictvím SMS, instant messengerů, jako je například Skype, aplikací jako Messenger, WhatsApp nebo Viber, je pro ně samozřejmostí. V pozdějším věku převládá chat na sociálních sítích, zejména na Facebooku, ale také na chat ruletách, které uživateli přiřadí jiného náhodného cizího uživatele ke komunikaci (jedná se například o internetovou stránku Omegle). Pokrytí veřejnou Wi-Fi sítí stále roste, děti se připojují v obchodních centrech, v prostředcích hromadné dopravy, v kavárnách a restauracích. Děti a mladiství jsou, budou a chtějí být součástí online světa. S užíváním informačních a komunikačních technologií se pojí řada rizik a potenciálních zranění psychického a sociálního charakteru, v krajních případech hrozí i fyzická újma a existenční problémy. U dětí a dospívajících se rizika navíc umocňují zranitelností danou věkem a fází vývoje. S rostoucí mírou digitalizace a přesunem lidské komunikace i služeb do kyberprostoru roste i míra konfrontace dětí s riziky či elektronickým násilím a kriminalitou.

Kyberprostor

Aby bylo možné definovat pojem kyberprostor, je třeba nejprve vymezit pojem internet, neboť s pojmem kyberprostor bezprostředně souvisí.

Počátky internetu datujeme dle Koloucha (2016, s. 42–48) do 50. let 20. století, přičemž Československá republika se k internetu připojila roku 1992. Internet je síť, která umožňuje komunikaci, přenos dat a informací mezi subjekty. Tvoří dynamický, neustále se měnící systém. Kyberprostor je, jakožto nehmotné médium a virtuální realita, závislý na existenci hmotného média, tedy na technologiích nacházejících se ve světě reálném. Kyberprostor můžeme definovat také jako prostor kybernetických aktivit nebo jako prostor vytvořený informačními a komunikačními technologiemi, vytvářející virtuální svět jako paralelu ke světu reálnému. Mezi znaky kyberprostoru patří globálnost, otevřenost, bohatost na informace nebo interaktivnost. Kyberprostor je obrovský, můžeme si ho představit jako ledovec, jehož špičku (Surface Web), která představuje zhruba 4 %, využívají běžní uživatelé. Zbýlých veřejně nedostupných 96 % označujeme jako Deep a Dark Weby. Je třeba vzít na vědomí, že kyberprostor je oproti reálnému světu značně specifický, a je tedy mylné domnívat se, že v něm budou fungovat stejná pravidla jako ve světě reálném.

Šmahaj (2014) uvádí několik pojmů, a to kyberprostor a internet, kyberkultura a kyberpopulace. Kyberprostor a internet popisuje jako „nové komunikační prostředí, které utváří celosvětové propojení počítačů. Termín zároveň označuje hmotnou infrastrukturu digitální komunikace, nesmírné množství informací v síti, stejně tak osoby, které je užívají, stahují, sdílejí a zásobují.“ Termínem kyberkultura označuje „soubor technik (materiálních i intelektuálních) praktických zvyklostí, postojů, způsobů uvažování a hodnot, které se rozvíjejí ve vzájemné vazbě s růstem kyberprostoru.“ Kyberpopulace je podle Šmahaje (2014, s. 13–14) heterogenní soustavou lidí ve vztahu k informačním a komunikačním technologiím či kyberkultuře, přičemž můžeme rozlišit přibližně čtyři skupiny lidí, a to: za první skupinu, která s informačními a komunikačními technologiemi nepracuje, za druhou skupinu, která s nimi pracuje minimálně nebo jen jako s nástrojem, za třetí skupinu, pro kterou zprvu nebyly informační a komunikační technologie dostupné, ale lidé byli schopni si je při jejich výskytu osvojit a integrovat do svého života a za čtvrtou skupinu, která se narodila po roce 1994 a s technologiemi pracuje od raného věku.

Kohout (2016b, s. 7) upozorňuje, že online prostředí není pouze internet a služby s ním spojené. Takzvaný Internet věcí zahrnuje také moderní automobily, chytré

televizory, hodinky, lednice nebo chytré termostaty a všechna zmíněná zařízení lze napadnout kybernetickým útokem.

Jak již bylo zmíněno, dnešní děti, dospívající i dospělí v kyberprostoru hojně využívají sociální sítě. Proto si je v následujícím textu krátce představíme.

Sociální sítě jsou v dnešní době často diskutovaným tématem. Ač jsou v mnoha ohledech užitečné, jejich užívání s sebou nese také mnoho rizik. Mezi sociální sítě patří například Facebook, Instagram, Google+, Twitter, Youtube a další. V rámci počítačového pojetí můžeme sociální síť definovat jako „online službu, která na základě registrace umožní vytvořit profil uživatele, pod kterým lze tuto službu využívat zejména ke komunikaci, sdílení informací, fotografií, videa atd. s dalšími registrovanými uživateli.“ (Kohout, 2016c, s. 40) V roce 2015 byl dle Kohouta (2016c, s. 40) největší počet aktivních uživatelů ze všech sociálních sítí zaznamenán na Facebooku, dále na Instagramu a Twitteru.

S příchodem nových technologií a s jejich obrovským rozmachem se ve společnosti objevily také nové typy závislostí, které jsou právě s těmito technologiemi, spojeny.

Jak uvádí Hýbnerová (2012, s. 33–34) „závislost na internetu a online prostředí je fenomén, který doprovází masivní rozšíření internetu, nepřeborné možnosti virtuální komunikace a sdílení, jež představuje.“ O tom, že je internet v mnoha ohledech užitečný, není třeba diskutovat. Nesmíme však opomenout rizika plynoucí z jeho užívání, mezi které patří také vznik závislostí. Pro většinu dospívajících je nemyslitelné nemít možnost připojit se k internetu všude tam, kde se k němu připojit chtějí. U mladých lidí je riziko vzniku závislostního chování v online prostředí velmi vysoké. Významně tomu napomáhá fakt, že při používání mobilního telefonu a internetu v podstatě nejsou omezeni penězi, jako je tomu například u návykových látek či gamblingu. Internet dnes patří k běžnému vybavení českých domácností. V roce 2010 k němu mělo přístup přes 85 % českých domácností s dětmi do 16 let. Chytrý telefon, tablet nebo notebook s trvalým přístupem k internetu má stále větší množství dětí a dospívajících.

Karchňák (2016, s. 62) popisuje moderní druh závislosti na takzvaných virtuálních drogách – netholismus. Mezi virtuální drogy řadí počítačové hry, sociální sítě, internetové služby (různé formy chatu), televize a jiné. Jak uvádí Karchňák (2016, s. 62), World Health Organization popisuje znaky závislosti jako „silnou touhu nebo puzení užívat látku, potíže v kontrole užívat látku, užívání látky k odstranění abstinčních příznaků, vyžadování vyšších dávek pro dosažení účinku dříve vyvolaného nižšími dávkami, postupné zanedbávání jiných potěšení a zájmů ve prospěch užívané látky

a pokračování v užívání přes důkaz zjevně škodlivých účinků.“ (Karchňák, 2016, s. 62) Když termín návyková látka nahradíme termínem návykový proces, bez větších obtíží vypořádáme znaky závislosti i v netolismu. Jako příklad uvádí silnou touhu zapnout počítač bez jasného cíle, zkontrolovat statusy na sociální síti, zkontrolovat zprávy, neschopnost vymezit si začátek a konec aktivity na internetu, postupné zanedbávání dalších aktivit atd. Jako typické příznaky netolismu Karchňák (2016, s. 63) uvádí ztrátu kontroly nad časem, psychické projevy jako pocit prázdnoty, neklid, nervozitu nebo myšlení na mobil či počítač, dále psychosociální projevy, čímž je myšleno narušení vztahů či ztráta přátel a nakonec projevy spojené s prací jako zanedbávání učení nebo méně výkonná práce. Karchňák (2016, s. 63) uvádí také následující druhy netolismu: závislost na virtuální sexualitě, závislost na virtuálních vztazích, internetová kompulze (internetové nutkání), závislost na počítači a přetížení informacemi.

O kyberzávislostech obsáhle pojednává například Spitzer (2016) v publikaci s názvem „Kybernemoc!“. Popisuje zde závislost na počítačových hrách, internetu, Facebooku a smartphonu, dále uvádí fobie jako například nomofobii, která představuje strach z toho, že u sebe nebudeme mít mobilní telefon anebo strach z promeškání.

3 Kyberšikana a její prevence

Kyberšikana je stále poměrně novým fenoménem. Jednoduše ji můžeme popsat jako specifickou formu šikany odehrávající se v kyberprostoru pomocí elektronických médií a komunikačních technologií, kde cílem je ve většině případů poškodit jinou osobu.

Jak uvádí Šmahaj (2014, s. 9), problematice kyberšikany je od roku 2000 věnována čím dál větší pozornost jak ze stran médií, tak ze stran odborníků. Zájem o tuto problematiku přináší poznatky přispívající k upevnění základní definice, obecné i speciální terminologii a hlubšímu teoretickému i praktickému porozumění problematice kyberšikany. V České republice zaznamenáváme výskyt prvních případů kyberšikany přibližně od roku 2007.

Kyberšikanu můžeme označit za společenský problém a Šmahaj (2014, s. 43–44) uvádí následující důvody, proč tomu tak je:

- „Kyberšikana ohrožuje děti, studenty, dospělé, více specifické profese, náhodné oběti;
- vyžaduje aktivní přístup škol, školského systému;
- při řešení kyberšikany se zapojuje celá řada odborníků a institucí;

- klade důraz na prevenci a vzdělávání – žáků, studentů, rodičů, pedagogů a jiných specialistů;
- zahrnuje zájem politiků a vlád;
- týká se oblasti práva a legislativy;
- vyžaduje mezinárodní spolupráci a výzkum;
- je nákladná – výše vynaložených prostředků uvolněných na výzkum zaměřený na kyberšikanu a určených ke snížení následků jejího dopadu není zanedbatelná.“ (Šmahaj, 2014, s. 43–44)

Dle Metodického pokynu ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních (2016, online) je kyberšikana jednou z nejčastějších forem šikany. Jedná se o elektronickou šikanu, která může mít například následující podobu: zakládání falešných profilů na jméno žáka či učitele s dehonestujícím obsahem, prezentace ponižujících videí na portálech jako je YouTube, Facebook apod., prezentování zraňujících komentářů na webu, rozesílání vulgárních nebo výhrůžných koláží s tváří žáka nebo učitele či příslušníků jeho rodiny, zaslání výhrůžných SMS nebo e-mailů apod.

3.1 Vymezení pojmu kyberšikana

Autorů zabývajících se tématem kyberšikany je celá řada. V následujících odstavcích jsou uvedeny definice kyberšikany podle některých z nich.

Podle Kohouta (2016a, s. 46) je kyberšikana (kybernetická šikana, angl. *cyberbullying*) „druh šikany, využívající informační a komunikační technologie (počítače, tablety, mobilní telefony, sociální sítě, e-maily apod.) k ubližování druhému (vydírání, ztrapňování, obtěžování, ohrožování, zavražďování apod.).“ Kohout (2016a, s. 46) uvádí, že cíl kyberšikany je s cílem šikany klasické totožný, liší se však v následujících rysech: útočník je anonymní a má znalosti v užívání informačních a komunikačních technologií, místo a čas kybernetického útoku nelze předpokládat, s šířením kyberšikany útočnickovi napomáhá „publikum“, dopady kyberšikany na oběť není snadné rozeznat, kyberšikana může být, na rozdíl od klasické šikany, způsobena neúmyslně. Dodává, že úmyslná kyberšikana je často spojena s klasickou šikanou.

Podobně podle Krejčí (2010, s. 3) označujeme termínem kyberšikana (*cyberbullying*) nebezpečné komunikační jevy realizované pomocí informačních a komunikačních technologií (např. pomocí mobilních telefonů nebo služeb v rámci internetu), které mají

za následek ublížení nebo jiné poškození oběti. Takové ublížení či poškození může být jak záměrem útočníka, tak důsledkem nevhodného vtipu, nedorozuměním, nedomyšlením důsledků jednání ze strany útočníka apod. Oběť je poškozována původním útočníkem nebo osobami, které se do kyberšikany zapojují později, opakovaně.

Podle Černé (2013, s. 20) nabízí komplexní a často užívanou definici Priceová a Dalgleish (2010, s. 51, dle Černá, 2013, s. 20): „Kyberšikana je kolektivní označení forem šikany prostřednictvím elektronických médií, jako je internet a mobilní telefony, které slouží k agresivnímu a záměrnému poškození uživatele těchto médií. Stejně jako tradiční šikana zahrnuje i kyberšikana opakované chování a nepoměr sil mezi agresorem a obětí.“

Dle Černé (2013, s. 21) má kyberšikana následující základní prvky: kyberšikana se děje prostřednictvím elektronických médií, je opakovaná, je zde zřejmá záměrnost agresivního aktu ze strany útočníka, je zde mocenská nerovnováha a oběť toto agresivní jednání vnímá jako nepříjemné či ubližující. Co se opakovanosti týče, je komplikovanější než u šikany tradiční, neboť za pomoci publika dochází k dalšímu šíření či přehrávání obsahu. Nerovnováha sil je, na rozdíl od tradiční šikany, kde převažuje fyzická agrese, v nemožnosti zamezit agresorovi v přístupu k oběti, která je v online prostředí nebo v rámci používání mobilního telefonu dostupná prakticky kdykoli a oběť tak v podstatě nemá kam utéct.

K praktikování a šíření kyberšikany dochází pomocí médií, mezi něž Černá (2013, s.27–31) zařazuje sociální sítě, online hry, webové stránky, SMS a MMS zprávy, programy umožňující online komunikaci v reálném čase, blogy, e-maily, chatovací místnosti, diskusní fóra, internetové ankety a dotazníky.

Podle Koloucha (2016, s. 309) je kyberšikana přenesením klasické šikany do virtuálního prostředí. Kyberšikana útočnickovi umožňuje použít nástroje a prostředky, které mohou mít na oběť ve výsledku daleko větší dopad, než by tomu bylo ve světě reálném. Kyberšikana spolu s trvanlivostí dat umístěných do kyberprostoru umožňuje útočit na oběť opakovaně bez závislosti na vzájemné vzdálenosti aktérů. Kolouch (2016, s. 309) dále uvádí možné propojení kyberšikany s klasickou šikanou například v případě, kdy dojde k fyzickému napadení oběti, přičemž je agresivní jednání nahráváno a následně umístěno na web.

Mezi znaky kyberšikany Kolouch (2016, s. 310) řadí: pocit anonymity, neomezenost útoku, neomezený okruh útočníků, neomezený prostor a prostředky, obtížnou zjištělnost a trvalost.

Uvedené definice kyberšikany od různých autorů jsou si v mnoha aspektech velmi podobné. Pro definování kyberšikany je klíčové specifické prostředí, oběť a útočník či více útočníků. Výrazným a často zmiňovaným aspektem je publikum, které se na kyberšikaně podílí i neuvědoměle a může zvýšit dopady kyberšikany na oběť.

3.2 Rozdíl mezi tradiční šikanou a kyberšikanou

Jak uvádí Černá (2013, s. 20), kyberšikana bývá někdy prezentována jako samostatný jev nezávislý na tradiční šikaně a označována za negativní výsledek aspektů nových technologií. Podle dostupných studií však můžeme říci, že kyberšikana je spíše „rozšířením“ šikany tradiční. Chápejme to tedy tak, že se šikana tradiční přesunuje z offline světa i do prostředí internetu.

„Šikana a kyberšikana mohou jít ruku v ruce a jedna přecházet do druhé, doplňovat se a různě se prolínat. Přesto však rozhodně nemůžeme tyto dva fenomény zaměňovat či je považovat za stejné, protože existuje mnoho rozdílů. Tyto rozdíly mezi šikanou a kyberšikanou můžeme rozčlenit do čtyř oblastí:

- anonymita,
- nezávislost na místě a čase,
- technická zdatnost dětí a
- absence fyzické konfrontace.“ (Čech, Zvoničková, 2017, s. 12)

Podle Krejčí (2010, s. 3) kyberšikana s tradiční šikanou souvisí úzce. Zatímco klasická šikana se může projevat jak fyzickými, tak psychickými útoky, kyberšikana se projevuje pouze útoky psychickými, především ponižováním, nadáváním, urážením, zastrahováním, vyhrožováním, vydíráním, obtěžováním a pronásledováním oběti. Útoky se odehrávají v kyberprostředí, které díky svým specifickým možnostem posouvá důsledky takového jednání mnohem dál, než jak je tomu u klasické šikany. Útoky mohou být intenzivnější, dlouhodobější, uživatelé informačních a komunikačních technologií mohou z utrpení oběti udělat dokonce masovou zábavu. Trauma způsobené oběti může nabývat nepředstavitelných rozměrů. Ze světa je známá řada kauz, kdy oběti tento extrémní tlak dohnal k psychickému zhroucení, jež v některých případech skončilo sebevraždou.

Jak je uvedeno v Metodickém pokynu ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních (2016, online), kyberšikana má oproti šikaně klasické mnohem větší dosah, čímž je prožívání oběti ještě více zhoršeno. Pokud je oběť šikanována ve třídě, svědků šikanování je několik desítek,

zatímco v prostředí internetu může být svědky nebo i útočníky i několik desítek tisíc lidí. Kyberšikana bývá u dětí školního věku často doplňkem klasické šikany. Proto je při řešení kyberšikany důležité prověřit případné souvislosti s klasickou šikanou, tedy pokud probíhá klasická šikana, je nutné zjistit situaci oběti také v kyberprostředí a naopak. Škola by se kyberšikanou měla zabývat vždy, když se o ní dozví. Základním úkolem musí být zmapování konkrétního případu, které škole pomůže rozhodnout se pro správný postup řešení.

Stejně jako u šikany, je i u kyberšikany důležité odlišovat takzvané škádlení. Podle Šmahaje (2014, s. 12) znamená pojem kyberškádlení chování, při kterém iniciátor nemá v úmyslu osobě ublížit, nebývá opakované a postrádá pro šikanu typickou nerovnoměrnost sil. Osoba, které je takové jednání nepříjemné, se může bránit, může dát iniciátorovi zpětnou vazbu, a ten pak takové chování přeruší. Kyberškádlení může vytvářet mezi komunikujícími prvek určitého pozitivně laděného, humorného vztahu.

Černá (2013, s. 22) zmiňuje také pojem online obtěžování, který představuje agresivní chování v kyberprostředí, které nenaplnuje definici kyberšikany. Může se jednat například o jednorázový útok, o nezáměrnou agresivitu, opakující se e-maily, které může dotyčný vnímat jako spam nebo se jedná o útok, který však adresát nevnímá jako zraňující.

3.3 Projevy kyberšikany a další jevy související s kyberšikanou

Kyberšikana se může projevovat mnoha způsoby. Jako nejčastější projevy kyberšikany uvádí Kolouch (2016, s.310–311) následující:

- Pomlouvání, zastrašování, urážení, zesměšňování či ztrapňování oběti, a to prostřednictvím sociálních sítí, e-mailu, SMS a dalších.
- Pořizování záznamů zvukových či obrazových, jejich upravování a následné zveřejňování s cílem poškodit (často zejména zesměšnit) danou osobu.
- Takzvaný Happy Slapping spočívající v natáčení videí, na kterých je oběť napadána či zesměšňována a jejich následné zveřejňování v prostředí internetu.
- Vytváření internetových stránek, profilů, diskusních portálů apod., které slouží k urážení, pomlouvání nebo ponižování dané osoby.
- Krádež identity, zneužívání cizího účtu, ať už se jedná o e-mail nebo účet na sociální síti aj.

- Provokování či napadání uživatelů v diskusních fórech, chatovacích místnostech apod.
- Odhalování cizích tajemství.
- Vydírání za pomoci elektronických médií nebo komunikačních technologií.
- Obtěžování a pronásledování prostřednictvím telefonu, tedy voláním, prozváněním nebo psaním zpráv.

Agresivní projevy, které mohou vést ke kyberšikaně, uvádí také Černá (2013, s. 25–27). Jsou to následující projevy: vydávání se za někoho jiného (impersonace) a krádež hesla, vyloučení a ostrakizace, flaming, kyberharašení a kyberstalking, pomlouvání, odhalení a podvádění a happy slapping. První zmíněný projev, tedy vydávání se za někoho jiného a krádež hesla, spočívá v tom, že se agresor v kyberprostoru vydává za svou oběť, a tak může například narušit její vztahy. V případě zcizení hesla získá agresor přístup přímo k uživatelskému účtu oběti a škody tak páchá přímo z něj. Při vyloučení a ostrakizaci dochází k vyloučení oběti ze skupiny, do které by chtěla patřit (například třídní skupina na sociální síti nebo skupina v online hře). Pojmem flaming se označuje prudká hádka probíhající mezi uživateli komunikačního prostředí, při níž je užíváno nadávek, útočných slov a urážek nebo až vyhrožování ze strany agresora. Jako kyberharašení a kyberstalking označujeme opakované zasílání nepříjemných zpráv nebo výhružných a útočných zpráv oběti (v případě kyberstalkingu). Pomlouvání spočívá ve sdělování nepravdivých, lživých informací o druhém s cílem poškodit dotyčného. Při odhalení a podvádění jsou zveřejněny informace o oběti těm, kterým nebyly určeny. Posledním z agresivních projevů, které Černá uvádí, je happy slapping, tedy fyzické útočení na oběť, pořizování záznamu útoku a jeho následné zveřejnění na internetu.

Kohout (2016a, s. 48) řadí mezi projevy kyberšikan, podobně jako Černá, zasílání urážlivých nebo zstrašujících zpráv oběti, šíření pomlvy, pořizování audio a video záznamů nebo fotografií oběti a jejich následné zveřejňování, které má za cíl oběť poškodit, krádež identity oběti, odhalování tajemství oběti a kyberstalking. Oproti Černé uvádí také vytváření webové stránky, stránky nebo skupiny na Facebooku, která má za cíl urážet, pomlouvat či ponižovat oběť, dále provokování a napadání uživatelů v diskusních fórech a jako poslední kybergrooming, tedy vydírání za použití informačních a komunikačních technologií.

Jako další jevy související s kyberšikanou můžeme uvést například sexting, spam nebo flaming.

Sexting je podle Kohouta (2016a, s. 49) „posílání textového, fotografického, audio a video obsahu se sexuálním podtextem prostřednictvím informačních a komunikačních technologií.“ Takový obsah může být zneužit k poškození osoby, a to zveřejněním tohoto obsahu nebo jeho využitím k vyhrožování nebo vydírání (kybergrooming). Šíření takového obsahu může být nezákonné.

Jako spam označujeme podle Koloucha (2016, s. 231) hromadné šíření nevyžádaného sdělení, nejčastěji reklamního charakteru, zejména prostřednictvím elektronické komunikace (e-mail), přičemž se může jednat i o zprávy obsahující viry, trojské koně apod.

Flaming definují Čech, Zvoníčková (2017, s. 52) a Černá (2013, s. 26) jako prudkou výměnu názorů či hádku v prostředí internetu, přičemž takovou komunikaci doprovází nadávky, urážky nebo dokonce vyhrožování.

Podle Koláře (2011, s. 84) je třeba příbuzné fenomény, jako kyberstalking, kybergrooming, happy slapping aj., od kyberšikany odlišovat.

3.4 Aktéři kyberšikany

Stejně tak jako u klasické školní šikany máme na jedné straně kyberšikany agresora (útočníka, šikanujícího) a na straně druhé oběť. Dále můžeme stejně jako u šikany i u kyberšikany najít skupinu, kterou nazýváme publikum nebo přihlížející – těch však v případě kyberšikany bývá více než u klasické šikany.

Agresor

Pachatelé kyberšikany jsou podle Kopeckého (2015, s. 22) nestejnorodá skupina složená z dívek i chlapců s různým sociálním statutem, s různě vysokým sebevědomím a inteligencí. Základní klasifikace pachatelů kyberšikany vychází z charakteristiky pachatelů klasické šikany.

Podle Kopeckého (2018a, online) můžeme agresory rozdělit do dvou základních skupin, a to za prvé na agresory, kteří mají nižší sebevědomí, v kolektivu bývají neoblíbení, trpí nedostatečným uznáním a pocitem osamělosti a šikanování je u nich reakcí právě na jejich vlastní nedostatky, a za druhé na agresory naopak uznávané, s velkým okruhem přátel, kteří si agresivním chováním upevňují své postavení v kolektivu.

Kolář (2011, s. 139–140) hovoří o motivech, které můžeme považovat za hlavní hnací sílu agresivního chování útočníků. Jsou to *krutost a touha po moci*. Ty jsou však doplněny dalšími motivy, a to motivem *upoutání pozornosti* (sám na sebe), motivem *zabíjení nudy* (šikanování ho baví), motivem „*Mengeleho*“ (zkouší, co druhý vydrží, kam až může zajít), motivem *žárlivosti* (msta), motivem „*prevence*“ (aby sám nebyl šikanován), motivem *vykonat něco velkého* (sám sobě dokazuje, že je něčeho schopný) a posledním uvedeným motivem *překonání osamělosti* (nouzová forma vztahu).

Kolář (2011, s. 140–141) popisuje také tři typy agresorů-iniciátorů šikanování a to následovně: „*První typ* („*drsňák*“) – hrubý, impulzivní, se silným energetickým přetlakem, kázeňskými problémy – narušeným vztahem k autoritě, někdy zapojený do gangů, páchající trestnou činností. Šikanuje masivně, tvrdě a nelítostně, vyžaduje absolutní poslušnost, používá šikanování cíleně k zastrašování ostatních. *Druhý typ* („*slušňák*“) – velmi slušný, kultivovaný, narcisticky šlechtěný, sevřený, zvýšeně úzkostný, někdy i se sadistickými tendencemi v sexuálním smyslu. Násilí a mučení je cílené a rafinované, děje se spíše ve skrytu, bez přítomnosti svědků. *Třetí typ* („*srandista*“) – „*srandista*“, optimistický, dobrodružný, se značnou sebedůvěrou, výmluvný, nezřídka oblíbený a vlivný. Šikanuje pro pobavení sebe i ostatních. Patrná snaha zdůraznit „*humorné*“ a „*zábavné*“ stránky.“

Ve virtuálním světě však pravidla typická pro klasickou šikanu neplatí. Zatímco u šikany můžeme čas a místo útoku předpokládat (například ve školní třídě během přestávky, cestou ze školy apod.), u kyberšikany může podle Kohouta (2016a, s. 46) k útokům docházet kdykoliv a různými způsoby (posílání SMS, obtěžování prozváněním, zesměšňování na sociálních sítích atd.).

Iniciátorem kyberšikany může být i oběť klasické šikany, která pomocí komunikačních technologií oplácí šikanu svému agresorovi nebo se tímto způsobem snaží pouze bránit. Jak uvádí Kopecký (2018a, online) iniciátora kyberšikany vůbec není snadné ve skupině dětí rozeznat. Je totiž mýtem, že kyberšikanu provádějí pouze všeobecně známé, problémové děti. Podle Kopeckého (2018b, online) mohou následující ukazatele pomoci indikovat, že je dítě iniciátorem kyberšikany:

- „Dítě rychle vypíná monitor nebo zavírá program v počítači, když se přiblížíte.“
- Dítě tráví u počítače dlouhé hodiny v noci.
- Dítě je rozčilené, pokud nemůže nečekaně použít počítač.
- Dítě se přehnaně u počítače směje.

- Dítě se vyhýbá rozhovorům o tom, co na počítači vlastně dělá.
- Dítě používá několik online účtů nebo adres, které ani nejsou jeho.
- Ve škole mohou být podezřelé smějící se hloučky žáků kolem počítače.“

Oběť

Stejně tak jako u iniciátorů kyberšikany, i u obětí kyberšikany vycházíme ze základní typologie klasické šikany.

Podle Koláře (2011, s. 141–142) si každá skupina nějakou oběť najde, její výběr může být i nahodilý. „Při troše smůly a v určitém kontextu se obětí může stát kterékoli dítě.“ Ve školním prostředí existují oběti opakovaně týrané. Ty zpravidla neumějí skrývat strach, jsou zranitelné, bojácné, mají útlumovou reakci v zátěžových situacích, propadají panice, vyčítkám svědomí nebo přílišné sebekritičnosti a často bývají celkově méně zdatné než agresori. Není však vyloučeno, že se obětí stane fyzicky silný jedinec, který však může být po psychické stránce zcela bezbranný.

Mezi další charakteristiky zvyšující riziko šikanování Kolář (2011, s. 143–144) řadí fyzický nebo psychický handicap (malá fyzická síla, vzhled, ADHD, dysfunkce ad.) nebo jiná odlišnost od většinové skupiny. Šikanování mohou být ale i „lepší“ jedinci, například ti s velmi dobrým prospěchem. Obecně tedy můžeme jako nejvíce rizikový faktor vyzdvihnout odchylku od normy, která panuje ve skupině.

Podle Macháčkové a Dědkové (2013, s. 61–63) rozlišujeme u klasické šikany dva typy obětí, a to tzv. pasivní oběť, která představuje pro agresora snadný cíl, neboť je zranitelná a slabá. Jako druhou uvádí oběť agresivní, hyperaktivní, nebo impulzivní – tu označujeme jako oběť „provokátéra“. V případě kyberšikany nám k těmto dvěma typům přibývá zaprvé agresor, který se stává obětí, a zadruhé oběť, která za normálních okolností nijak nevybočuje, ale v kyberprostoru se stává zranitelnou.

Pro praktické potřeby prevence uvádí Kolář (2011, s. 144) čtyři typy obětí. Jedná se o oběti „slabé“ s tělesným anebo psychickým handicapem, o oběti „silné“ a nahodilé, o oběti „deviantní“ a nekonformní, o šikanované žáky s životním scénářem obětí (tzv. typická oběť) a nakonec o oběti izolované, které nemají ani jednoho kamaráda.

Podle Kopeckého (2018b, online) mohou následující ukazatele pomoci indikovat, že je dítě obětí kyberšikany:

- „Dítě náhle přestane používat počítač.
- Často mění chování a nálady.
- Před cestou do škol trpí bolestmi břicha nebo hlavy.

- Je nervózní nebo nejisté při čtení e-mailů nebo SMS zpráv v mobilu.
- Nechce/bojí se chodit do školy nebo vůbec mezi lidi.
- Je rozčilené, expresivní nebo frustrované při odchodu od počítače.
- Vyhýbá se rozhovoru o tom, co dělá na počítači.
- Dítě se stane nepřírozeně uzavřené vůči kamarádům nebo rodině.
- Dítě „chodí za školu“.
- Zhorší se jeho prospěch ve škole.
- Pobývá v blízkosti učitelů.
- Vystupuje ustrašeně.
- Má smutnou náladu.
- Je apatické, někdy naopak nezvykle agresivní.
- Dítě ztratilo zájem o učení.
- Dítě má poruchy soustředění.
- Dítě se vrací ze školy pozdě.
- Dítě špatně usíná, má noční můry.“

Podle Koláře (2016a, s. 47) jsou dopady kyberšikany na oběť spíše psychické, a není snadné je na oběti rozeznat. Snadné není ani poznat oběť samotnou. Stejně tak je velmi složité rozeznat varovné signály, které nám tradiční šikana může poskytnout (jedná se o modřiny, roztrhané nebo špinavé oblečení apod.). Oběť se často uzavírá do sebe a z různých důvodů přestává komunikovat s okolím (strach, stud, obava nepochopení ze strany rodičů či učitele).

Publikum

Specifickou skupinu při kyberšikaně tvoří takzvané publikum. To pomáhá útočnickovi v šíření kyberšikany opakovaným nahráváním, sdílením a šířením obsahu. Asi největší „slávy“, a největšího publika se dostalo kanadskému chlapci později přezdívanému „Star Wars Kid“. Spolužáci tohoto chlapce našli nahrávku, na které dotyčný předvádí bojové umění jako ve filmu Hvězdné války, a tu později zveřejnili na internetu. Video oběhlo takřka celý svět, dočkalo se mnoha úprav i parodií. Zveřejněno bylo v roce 2003 a je možné si ho pustit i dnes. Na YouTube má v současné době jedno z publikovaných videí přes 35 milionů zhlédnutí. Kyberšikana tedy může dosáhnout až takovýchto rozměrů.

Přihlížející můžeme, stejně jako agresory či oběti, rozdělit do několika typů. Šest typů přihlížejících podle postojů k šikaně a podle jednání uvádí Macháčková a Dědková (2013, s. 69–70, podle Olweus, 1993). Jedná se o následující typy přihlížejících:

- „následovníci agresora, kteří jej sami aktivně podporují;
- ti, kdo agresora otevřeně podporují, například ho povzbuzují, ale sami oběti neublíží;
- ti, kdo agresora podporují, ovšem ne otevřeně, a zůstávají pasivní;
- nezúčastnění pozorovatelé;
- ti, kdo nesouhlasí se šikanou, jsou na straně oběti, ale nečiní tak otevřeně a celkově se nijak aktivně neprojeví;
- ti, kdo se oběti otevřeně snaží pomoci.“

3.5 Prevence kyberšikany

Ve chvíli, kdy se do kyberprostoru dostanou nějaké informace o nás, je velmi obtížné je z online prostředí odstranit. Kyberšikana tak může napáchat velké škody a je v našem zájmu, aby k ní vůbec nedocházelo. Nejúčinnější ochranou by bylo nebýt součástí kyberprostoru a nepoužívat telefon. To si ale v dnešní době dovede představit jen málokdo. Za nejlepší boj proti kyberšikaně můžeme proto považovat prevenci a šíření povědomí o kyberšikaně a dalších rizicích virtuálního prostoru.

Vaníčková, Chudomelová, Pohořelá a Brandejsová (2016, s. 27–29) považují současnou prevenci zaměřenou na online násilí naměřené na děti za nedostatečnou. V následujících odstavcích jsou uvedeny doporučující aktivity primární prevence na úrovni společnosti, komunity, školy, rodiny a dítěte:

- „Prevence na úrovni společnosti:
 - legislativní opatření;
 - integrace problematiky do rámcových vzdělávacích programů a metodických pokynů MŠMT pro školy a školská zařízení;
 - rozvoj strategických opor pro školní strategie bezpečnosti ICT a internetu;
 - rozvoj nových studijních oborů a pracovních pozic spojených s kybernetickou bezpečností a prevencí;
 - integrace tématu do odborné přípravy profesionálů;

- společenský a politický tlak na provozovatele online služeb směřující k rozvoji specifických pravidel pro dětské uživatele a zvýšenou ochranu jejich osobních údajů a citlivých dat.
- Prevence na úrovni komunity:
 - nabídka vzdělávacích aktivit;
 - nabídka volnočasových aktivit pro děti a rodiny s dětmi;
 - rozvoj a podpora projektů zaměřených na prevenci elektronického násilí;
 - rozvoj služeb směřujících k účinné pomoci ohroženým uživatelům.
- Prevence na úrovni školy:
 - technické zajištění online bezpečnosti pro žáky;
 - školní řád a další předpisy s jasnou deklarací nepřijatelnosti elektronického násilí mezi žáky včetně postihu;
 - integrace tématu do školního vzdělávacího programu, soutěže, modelové postupy apod.;
 - spolupráce s provozovateli online služeb a neziskových organizací;
 - tvorba sociálního klimatu školy, participace dětí;
 - vzdělávání a spolupráce s rodiči;
 - další vzdělávání pedagogických pracovníků;
 - určení a proškolení osoby zodpovědné za online bezpečnost a prevenci;
 - kontakt se záchranou sítí pomáhajících subjektů;
 - školní strategie pro rozvoj bezpečnosti a kompetencí žáků v kyberprostoru.
- Prevence na úrovni rodiny a dítěte:
 - informovanost rodičů o online bezpečnosti;
 - zájem rodičů o dítě, jeho potřeby, zájmy, kamarády, ale i o aktivitách a prožívání v online prostředí;
 - aktivní testování a využívání služeb preferovaných dítětem, porozumění jejich fungování, ochraně soukromí a nástrojů pro nahlašování a řešení obtíží;
 - pomoc dítěti při zakládání účtů na sociálních sítích a komunikátorech;

- nastavení pravidel pro užívání internetu, ICT a online služeb u dítěte a v rodině;
- monitoring času stráveného dítětem v prostředí online a jeho korekce;
- instalace technických nástrojů bezpečnosti na zařízeních využívaných dítětem jako jsou antivirové a antispamové programy, vypnutí geolokace u přístrojů i online služeb, nástroje rodičovské kontroly umožňující filtraci obsahu, povolené hodiny, sledování aktivit (jsou vhodné zejména u nejmenších dětí, později ztrácí účinnost i smysl);
- edukace dítěte v bezpečném heslování, nastavování soukromí a ochraně osobních údajů a dat, rizikových jevech a jedincích na internetu;
- modelování scénářů řešení a pomoci pro případ krize spojené s online komunikací, de facto osobní bezpečnostní plán;
- ochotu rodičů přijmout roli studenta a nechat se poučit dítětem o novinkách na internetu;
- monitoring vztahů dítěte ve škole a vrstevnických skupinách;
- bezpečná komunikace s dítětem na téma sexuality, vztahů, pornografie a příprava dítěte na kontakt s tématem v online prostředí;
- bezpečná komunikace s dítětem na téma zdravý životní styl;
- podpora resilience dítěte, zvládání stresu;
- výchova směřující k ochraně práv vlastních i respektování práv ostatních;
- rozvoj schopnosti dítěte odmítat, co je pro něj nepříjemné či ohrožující, schopnost říci jednoznačné „ne“;
- spolupráce a tlak na školu k rozvoji preventivních programů a výuky v oblasti online bezpečnosti a prevence.“ (Vaničková, Chudomelová, Pohořelá a Brandejsová, 2016, s. 27–29)

Také podle Kopeckého (2015, s. 48) je základem ochrany před rizikovými jevy v kyberprostředí prevence a dodržování základních bezpečnostních principů, mezi které řadí: nesdílet citlivé informace a nezveřejňovat osobní obsah neznámým lidem, ale pokud možno ani známým; respektovat pravidla jednotlivých služeb na internetu (například věkový limit uživatele); být obeznámen s riziky, která mohou při užívání online služeb nastat; používat bezpečná hesla, pravidelně je měnit, používat kontrolní otázky

a po ukončení práce na počítači se ze svých účtů odhlásit; online přátele bychom měli znát z reálného světa; při používání webové kamery je třeba si ověřit, že skutečně komunikujeme s osobou, se kterou si myslíme, že komunikujeme.

Děti a dospívající stráví nejvíce času na počítači, telefonu a internetu doma. Podle Kohouta (2016a, s. 50) mnozí rodiče informačním a komunikačním technologiím nerozumí v takové míře jako jejich děti, a často tak na ochranu svých dětí v online prostředí prakticky rezignují, nechávají dítě v online světě bez dozoru. Rizik je však v kyberprostoru mnoho a rodiče by měli být zodpovědní. Podle Kohouta (2016a, s. 51–52) by se rodiče měli v oblasti informačních a komunikačních technologií vzdělávat, pochopit toto prostředí, a získat tak větší nadhled nad nebezpečími, která dětem mohou hrozit. Měli by s dětmi komunikovat o tom, co děti na internetu dělají. Diskusi nad informačními a komunikačními technologiemi je možné pojmut také formou vzdělávání, čímž je myšleno, že rodič požádá dítě, aby mu vysvětlilo, co a jakým způsobem funguje. Tím se rodič nejen vzdělá, ale získá také povědomí o tom, jak dítě svůj čas u počítače tráví. Rodič by se měl stát virtuálním přítelem svého dítěte na sociálních sítích, čímž se mu podaří získat přehled o obsahu, který jeho dítě sdílí. Vzdělávání v oblasti informačních a komunikačních technologií může být i oboustranné – dítě naučí rodiče, co a jak funguje, rodič může naopak dítěti vysvětlit, co se v online prostředí skrývá za rizika nebo jak v prostředí internetu dodržovat pravidla slušného chování. Rodič by měl být dítěti oporou, dítě by mělo mít ve svého rodiče důvěru, aby se mu s případným problémem, nejen takovým, jaký se odehraje v online prostředí, nestydělo svěřit. Dítěti musí být vysvětleno, že sdělování osobních údajů je velmi nebezpečné stejně tak jako setkávání s lidmi, které znají pouze z internetu, nikoli osobně. Důležité je nepolevit v komunikaci a v kontrole.

Pokud se i přes všechna opatření stane dítě nebo dospívající obětí kybernetického útoku, je podle Kopeckého (2015, s. 49-51) třeba dodržovat několik základních pravidel: zachovat klid, ukončit komunikaci s útočníkem, nenechat se vydírat, uschovat si důkazní materiály, blokovat útočníka a obsah, který rozšiřuje, odhalit útočníka, pokud je to možné, oznámit útok dospělému (rodič, učitel), vyhledat pomoc u odborníků (policie, Linka bezpečí, E-bezpečí).

3.6 Kyberšikana v legislativě ČR

V České republice není kyberšikana ani klasická šikana sama o sobě trestným činem. Některé projevy kyberšikany, jako je třeba vydírání, se však mezi trestné činy řadí.

Aby mohlo být jednání agresora klasifikováno jako trestný čin, musí toto jednání naplňovat některou ze skutkových podstat trestného činu.

Vlachová (2009, online) uvádí trestné činy, které se mohou pojit s kyberšikanou, kybergroomingem a sextingem. Jsou to následující paragrafy nového Trestního zákona č. 306/2009Sb.: „§ 146 Ublížení na zdraví, § 168 Obchodování s lidmi, § 171 Omezování osobní svobody, § 175 Vydírání, § 177 Útisk, § 180 Neoprávněné nakládání s osobními údaji, § 181 Poškození cizích práv, § 182 Porušování tajemství dopravovaných zpráv, § 183 Porušení tajemství listin a jiných dokumentů uchovávaných v soukromí, § 184 Pomluva, § 185 Znásilnění, § 187 Pohlavní zneužití, § 192 Výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií, § 193 Zneužití dítěte k výrobě pornografie, § 201 Ohrožování výchovy dítěte, § 205 Krádež, § 209 Podvod, § 218 Lichva, § 228 Poškozování cizí věci, § 229 Zneužívání vlastnictví, § 270 Porušení autorského práva, práv souvisejících s právem autorským a práv k databázi, § 352 Násilí proti skupině obyvatel a jednotlivci, § 353 Nebezpečné vyhrožování, § 354 Nebezpečné pronásledování.“ (Vlachová, 2009, online) O výši trestu uvedených trestných činů rozhodne soud. V případě, že agresor není plnoletý, bude jeho počínání posuzováno podle Zákona o soudnictví ve věcech mládeže (Zákon č. 218/2003 Sb.). Jednání agresora může být posouzeno také jako přestupek proti občanskému soužití.

Podle údajů Policie České republiky (©2019, online) bylo v roce 2018 v České republice evidováno 6815 trestných činů v oblasti kybernetické kriminality a kriminality páchané na internetu, což je oproti roku předchozímu nárůst o více než tisíc skutků. Největší nárůst byl zaznamenán v oblasti mravnostních trestných činů, jako jsou ohrožování výchovy dítěte, výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií apod., přičemž v této oblasti se trestná činnost týká nejčastěji osob nezletilých i jako pachatelů. Násilné a nenávistné projevy či jiné formy extrémních projevů byly evidovány na sociálních sítích a jiných diskusních platformách. Policie eviduje také zvýšený výskyt poplašných zpráv (tzv. hoaxy).

3.7 Aktuální výzkumy a projekty související s kyberohrožením u dětí a mládeže v českém prostředí

Problematikou kyberšikany se v posledních letech zabývala celá řada výzkumů a vznikaly projekty, které měly o tomto tématu zvýšit povědomí.

Za nejvýznamnější pracoviště v České republice zabývající se kyberšikanou můžeme zřejmě považovat Centrum prevence rizikové virtuální komunikace Pedagogické fakulty

Univerzity Palackého v Olomouci (Centrum PRVoK), které realizuje základní i aplikovaný výzkum, přičemž se orientuje např. na rizikovou komunikaci dětí a sexuálních abuzérů, rizikové sdílení osobních údajů, specifické formy kybernetických útoků využívajících webkamery (webcam trolling), odhalování falešných profilů, identifikaci podvodných e-shopů a obchodních nabídek, rozpoznávání útočníků, podporu obětí apod. Centrum PRVoK také spolupracuje s řadou firem, jako jsou Google, Seznam.cz, O2 Czech Republic, Vodafone, IBM, Allegro Group nebo ESET. Samozřejmostí je spolupráce s Policií ČR, Národní centrálou proti organizovanému zločinu a dalšími institucemi. Mimo výzkumů realizuje Centrum PRVoK také projekt E–Bezpečí, což je projekt zaměřený na prevenci a edukaci v oblasti rizikového chování na internetu (projekt E–Bezpečí v roce 2015 zvítězil v národním kole Evropské ceny prevence kriminality). Dále Centrum PRVoK provozuje online poradnu pro oběti internetových útoků (www.napisnam.cz), realizuje aktivity, které si kladou za cíl zpopularizovat pozitivní využívání moderních IT technologií ve vzdělávání, výzkumu a dalších oblastech. Mezi realizované výzkumy patří například: České děti v kybersvětě (2019), Starci na netu (2018), Sexting a rizikové seznamování dětí v kyberprostoru (2017), Národní výzkum kyberšikany zaměřené na české učitele (2016), Výzkum rizikového chování českých dětí v prostředí internetu (2013, 2014), Nebezpečí elektronické/internetové komunikace I, II, III a IV (2010, 2011, 2012, 2013) a další. (Univerzita Palackého v Olomouci, ©2019, online)

Další programy, které se zabývají nebo se zabývaly prevencí a šířením povědomí o kyberšikaně a kyberohrožení jsou například: Minimalizace šikany, Safe Internet, Bezpečně online.cz, Buď v bezpečí (spolupráce Policie ČR a E–Bezpečí) nebo Seznam se bezpečně (Seznam.cz, Stream).

Za průlomový můžeme označit také projekt s názvem „V síti“, který se představil v květnu 2019. Jedná se o dokument s podtitulem „Z lovců se stanou lovení.“ zabývající se sexuálními predátory, kteří mají za cíl nezletilé dívky. Dokument bude v českých kinech v březnu 2020. Kromě dokumentu mají tvůrci a tým, který se na projektu podílí v plánu pořádat také besedy a preventivní programy ve školách.

4 Zkušenosti s kyberšikanou a informovanost o ní u adolescentů v Královéhradeckém kraji

Teoretická část práce přibližuje stav současné společnosti, současnou mládež a následně virtuální prostředí, které představuje rizika nejen v podobě kyberšikany. Samotnou kyberšikanou se pak zabývá třetí kapitola, která se snaží o přiblížení základních informací o tomto fenoménu. Empirická část práce představuje výzkumné šetření, jehož cílem je zjistit, jaké zkušenosti, ať už osobní nebo zprostředkované, mají adolescenti v Královéhradeckém kraji s kyberšikanou, a jak jsou tito adolescenti o kyberšikaně informováni.

Pro výzkumné šetření byla zvolena kvantitativní metoda, jako výzkumný nástroj byl zvolen dotazník. Dotazník (viz Příloha č. 1) tvoří 21 otázek, přičemž se jedná o otázky uzavřené, polouzavřené a výčtové. Tato metoda byla zvolena zejména pro anonymitu a snadnou distribuci. Dotazník byl vytvořen pomocí Google Forms a následně distribuován prostřednictvím internetu v termínu od 18. 3. 2019 do 9. 4. 2019.

Gavora (2010, s. 121) popisuje dotazník jako „způsob písemného kladení otázek a získávání písemných odpovědí“. Dále uvádí následující základní terminologii: pojem respondent označuje osobu, která vyplňuje dotazník; pojem otázka nebo položka označuje jednotlivé prvky dotazníku; pro zadávání dotazníku používáme pojem administrace.

Jak uvádí Chráska (2016, s. 158), dotazník patří mezi velmi často užívanou metodu získávání dat v pedagogickém výzkumu. Dotazník je sestaven z otázek předem připravených a seřazených v logickém pořadí. Na tyto otázky následně dotazované osoby písemně odpovídají. Chráska (2016, s. 158–159) považuje za vhodnější používání termínu „položka“ před termínem „otázka“, protože některé z položek nemusí mít formu otázky, ale mohou mít například formu pokynu, jako například „Vyberte tvrzení, se kterým souhlasíte.“ apod. Dotazníkové metodě šetření můžeme vytknout, že pomocí ní nezjistíme, jací respondenti skutečně jsou, ale pouze to, jak sami sebe vidí (jedná se o tzv. pedagogickou realitu). Za největší výhodu dotazníku můžeme považovat poměrně rychlé a ekonomické shromáždění dat od velkého počtu respondentů, na druhé straně má dotazníkové šetření také nevýhody jako již zmíněné zkreslení pedagogické reality nebo podmíněná platnost dat.

Výzkumný problém, výzkumné otázky a hypotézy

Jak již bylo na začátku této kapitoly zmíněno, cílem výzkumu je zjistit, jaké zkušenosti mají adolescenti v Královéhradeckém kraji s kyberšikanou a jak jsou tito adolescenti o kyberšikaně informováni. Výzkumný problém byl formulován, podobně jako cíl výzkumu, následovně: Jaké zkušenosti mají adolescenti v Královéhradeckém kraji s kyberšikanou a jak jsou o kyberšikaně informováni?

Pro výzkum byly formulovány také výzkumné otázky, a to následovně:

Výzkumná otázka č. 1 - Jaké jsou vědomosti zkoumaných respondentů o kyberšikaně a kyberohrožení?

Výzkumná otázka č. 2 - Jak se zkoumaní respondenti chovají v kyberprostředí?

Pro výzkumné šetření byly stanoveny tyto hypotézy:

H1: Více než polovina zkoumaných respondentů označuje svou informovanost o kyberšikaně a kyberohrožení jako dostatečnou.

V první hypotéze předpokládáme dostatečnou informovanost nadpoloviční většiny respondentů. Předpokládáme, že respondenti ve věku 15 až 20 let se s pojmem kyberšikana již setkali ve školách, například v rámci preventivních programů nebo v rámci výuky, případně se o kyberšikaně dozvěděli prostřednictvím médií (ať už ze sociálních sítí nebo z televize) a jsou o této problematice dostatečně informováni.

H2: Nadpoloviční většina zkoumaných respondentů se v kyberprostředí chová bezpečně.

Vzhledem k tomu, že v první hypotéze předpokládáme dostatečnou informovanost respondentů o problematice kyberšikany, předpokládáme zároveň, že se nadpoloviční většina respondentů bude v kyberprostředí vzhledem ke svým znalostem chovat bezpečně.

Popis výzkumného vzorku

Pro dotazníkové šetření byli vybráni respondenti ve věkovém rozmezí 15 až 20 let, představující podle Vágnerové (2012, s. 370) období pozdní adolescence. Respondenti také museli studovat v Královéhradeckém kraji, což ověřovala první otázka dotazníku (viz Příloha č. 1). Věk a místo studia představují kritéria, při jejichž nesplnění respondenti nemohou být bráni v potaz. Respondentů bylo celkem **281**, z toho bylo 211 žen (75,1 %) a 70 mužů (24,9 %). Věkové zastoupení respondentů je zobrazeno v tabulce (Tab. 1).

Věk	15	16	17	18	19	20
počet	20	81	68	45	31	36
%	7,1	28,8	24,2	16	11	12,8

Tab. 1 - Věkové zastoupení respondentů; n= 281

Odpovědi byly sbírány pomocí anonymního online dotazníku. Respondenti byli osloveni zejména prostřednictvím sociálních sítí. Pokusili jsme se kontaktovat také některé školy v Královéhradeckém kraji s prosbou o vyplnění dotazníků studenty, odpověděla však pouze jedna škola v Jaroměři. Dle informací od některých respondentů víme, že dotazovaní jsou ze středních odborných učilišť, gymnázií, středních škol zdravotnických, jazykových a obchodních a také z univerzity. Nejvíce respondentů by mělo podle dostupných informací studovat v Hradci Králové a v Jaroměři.

4.1 Analýza výsledků

Následující část práce se zaměřuje na rozbor provedeného výzkumu. První 3 otázky dotazníku zjišťují, zda respondent studuje v Královéhradeckém kraji, jakého je pohlaví a kolik je mu let. Další otázky zjišťují informovanost respondentů o problematice kyberšikan a jejich zkušenosti s kyberšikanou.

Odpovědi respondentů jsou vyobrazené buď v tabulkách, nebo v grafech. V tabulkách nalezneme odpovědi, u kterých mohli respondenti zvolit jen jednu z odpovědí (uzavřené otázky) a to jak počet odpovědí z celku, tak jejich procentuální podíl. Tam, kde mohli respondenti vybírat více než jednu odpověď, jsme zvolili zobrazení pomocí dvou grafů, přičemž jeden graf zobrazuje počet odpovědí z celku na jednotlivou položku otázky a druhý graf zobrazuje procentuální podíl z celkového počtu respondentů na jednu položku.

Zodpovídání dvou otázek (otázka č. 5 a otázka č. 16) bylo podmíněno kladnou odpovědí na otázku předchozí (otázka č. 4 a otázka č. 15). Proto na otázky č. 5 a 16 neodpovídali všichni dotazovaní, ale jen ti, kterých se tato otázka týkala.

Nyní následuje rozbor jednotlivých otázek dotazníku.

Otázka č. 4: Setkal(a) ses už někdy s pojmem kyberšikana?

Otázkou č. 4 zjišťujeme, zda se dotazovaní setkali s pojmem kyberšikana. Kladně odpovědělo 277 respondentů (98,6 %). Čtyři respondenti naopak uvádějí, že se s pojmem kyberšikana nesešli. (viz Tab. 2)

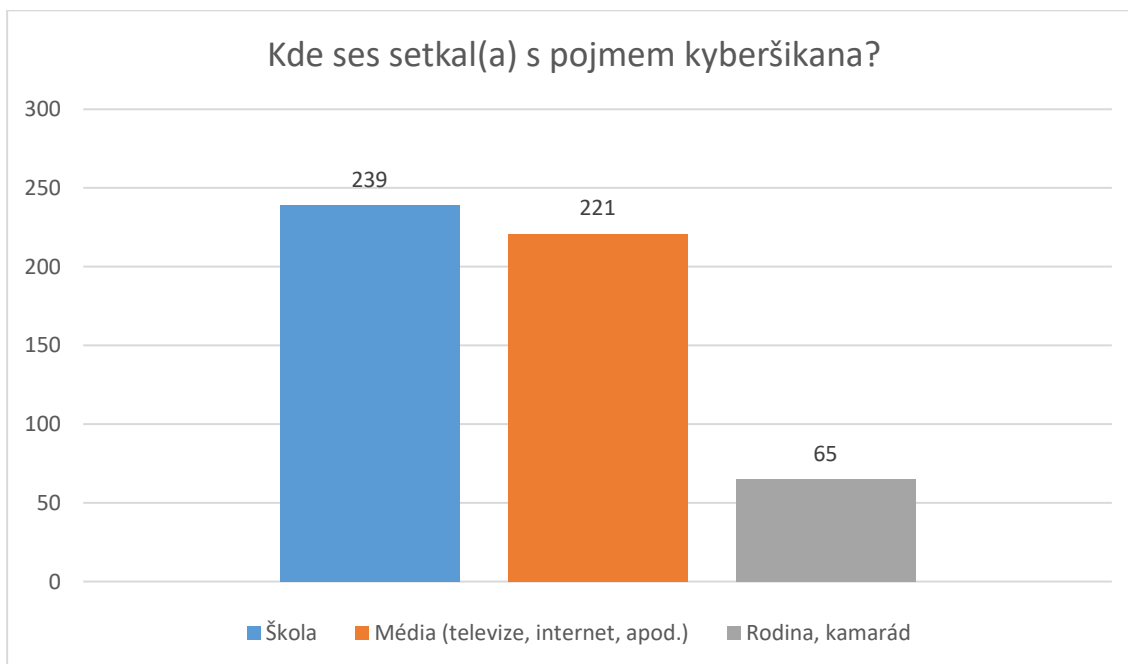
Odpověď	Ano	Ne
počet	277	4
%	98,6	1,4

Tab. 2 – Setkal(a) ses už někdy s pojmem kyberšikana?; n=281

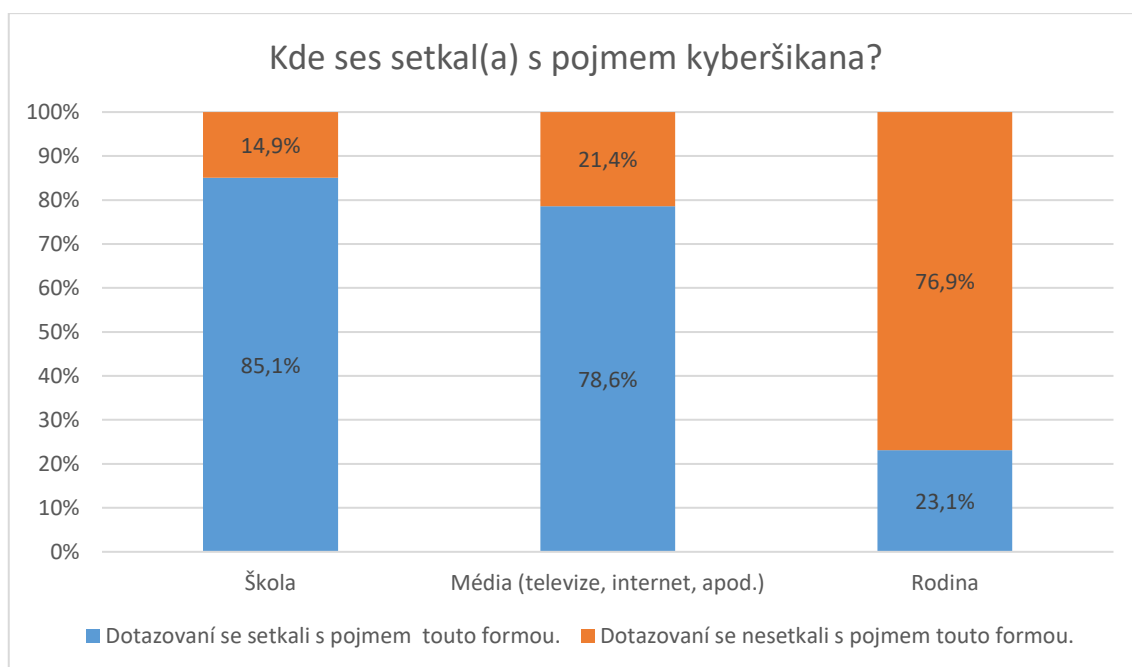
Otázka č. 5: Kde ses s tímto pojmem setkal(a)?

Na otázku „Kde ses s tímto pojmem setkal(a)?“ (myslíme pojem kyberšikana) odpovědělo 277 respondentů z 281 celkového počtu dotazovaných. Otázka č. 5 navazuje na otázku č. 4 a respondenti, kteří u této otázky zvolili odpověď „Ne“, otázku č. 5 nezodpovídali. Dotazovaní mohli zvolit více odpovědí najednou.

Jak můžeme vidět v grafech č. 1 a 2, dotazovaní se s pojmem kyberšikana setkali nejčastěji ve škole (tuto odpověď zvolilo 239 respondentů z 281) nebo v médiích (tuto odpověď zvolilo 221 z 281). Nejméně respondentů se pak s pojmem kyberšikana setkalo v rodině nebo od kamarádů (tuto odpověď zvolilo 65 respondentů z 281) – viz Graf 1 a 2. Bylo by proto dobré, aby se informovanost o kyberšikaně zvýšila i v rodinném prostředí. Překážkou je zde pravděpodobně neznalost a neorientování se rodičů v problematice kyberšikany.

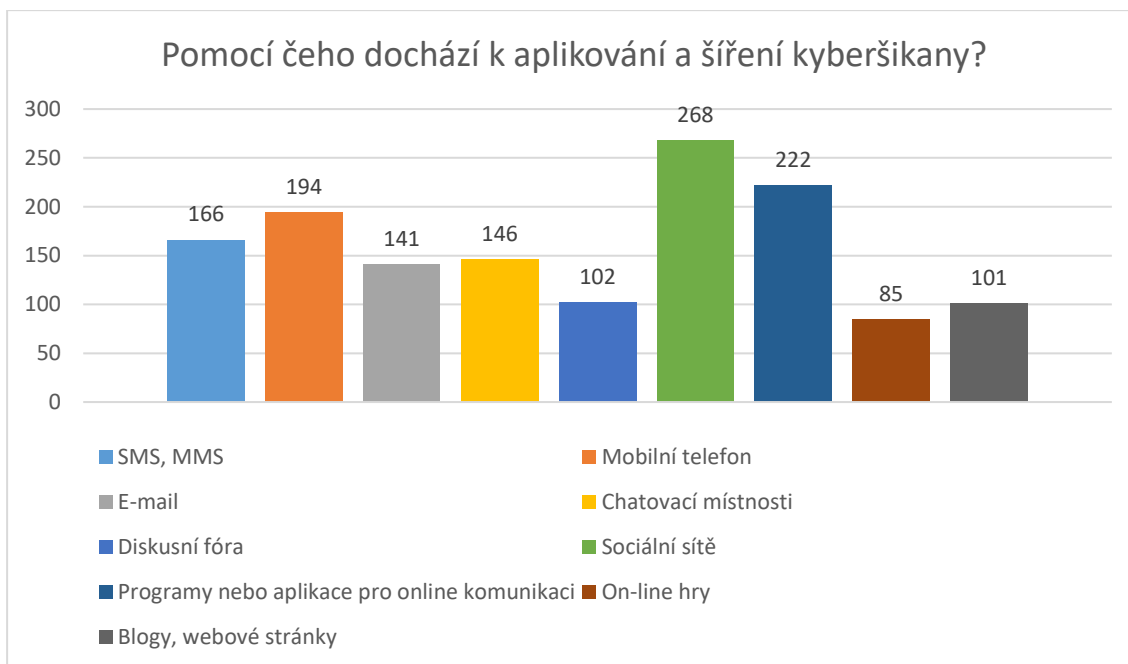
Graf 1 - Kde ses setkal(a) s pojmem kyberšikana?; n=277

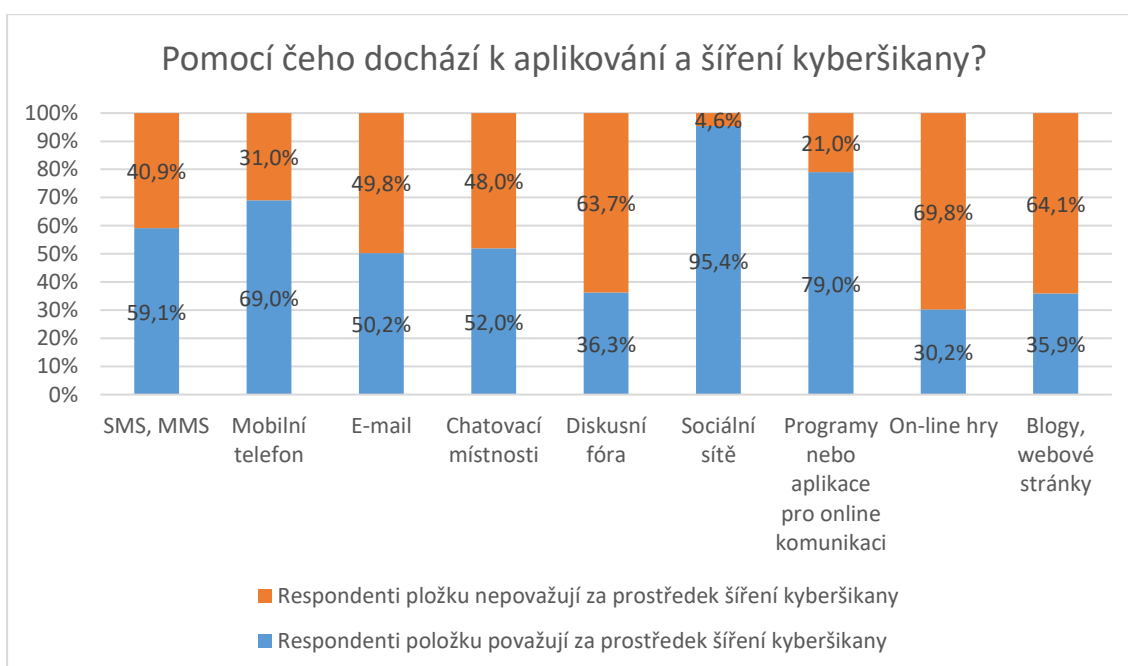
Graf 2 - Kde ses setkal(a) s pojmem kyberšikana?; n=277

Otázka č. 6: Pomocí čeho dochází k aplikování a šíření kyberšikany?

Otázka č. 6 měla ověřit znalosti respondentů ohledně problematiky kyberšikany. Touto otázkou jsme se snažili zjistit, zda respondenti vědí, prostřednictvím čeho je možné kyberšikana praktikovat. Respondenti mohli stejně jako u předchozí otázky zvolit více odpovědí najednou. U této otázky bylo zvolení více odpovědí žádoucí, neboť všechny uvedené položky mohou být prostředkem aplikování a šíření kyberšikany. Respondenti však nejčastěji volili odpovědi „Sociální sítě“ ve 268 případech (95,4 %) a „Programy nebo aplikace pro online komunikaci (např. Messenger)“ ve 222 případech (79 %). Ve 194 případech (69 %) pak byla volena možnost „Mobilní telefon“ následovaná „SMS, MMS“ ve 166 případech (59,1 %). Odpověď „Chatovací místnosti“ zvolilo 146 respondentů (52 %) a odpověď „E-mail“ 141 respondentů (50,2 %). Odpovědi „Diskusní fóra“, „Blogy, webové stránky“ a „On-line hry“ zvolilo nejméně respondentů, vždy přibližně jedna třetina dotazovaných. Přehledně jsou odpovědi na otázku č. 6 zobrazeny v grafech č. 3 a 4.

Graf 3 - Pomocí čeho dochází k aplikování a šíření kyberšikany?; n=281

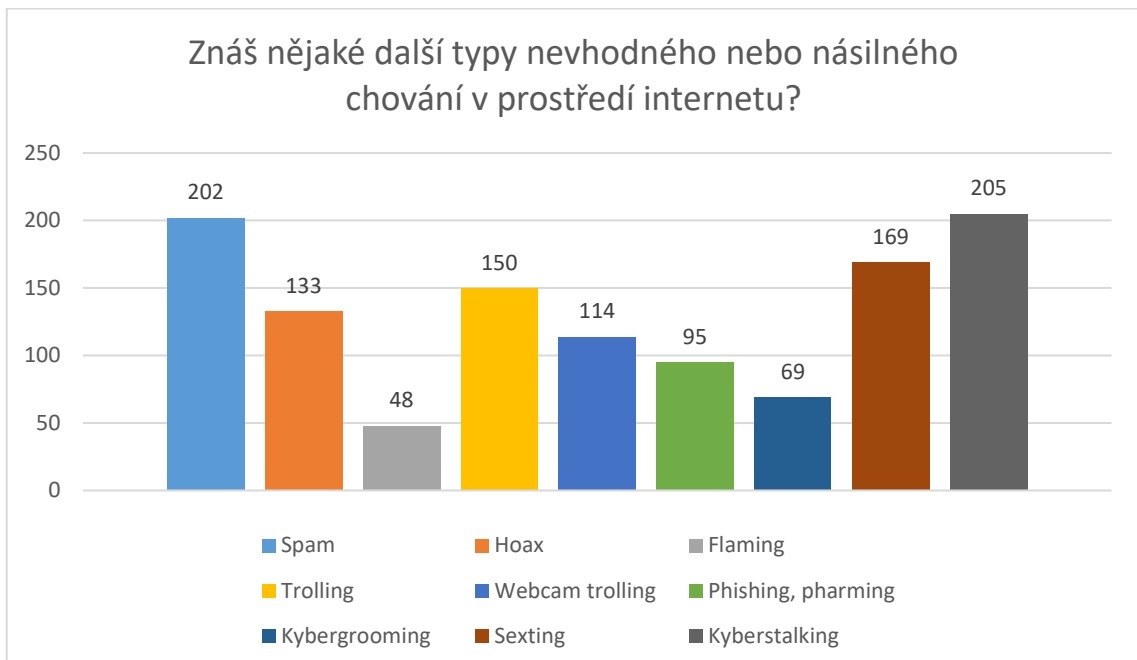
Graf 4 - Pomocí čeho dochází k aplikování a šíření kyberšikany?; n=281

Otázka č. 7: Znáš nějaké další typy nevhodného nebo násilného chování v prostředí internetu?

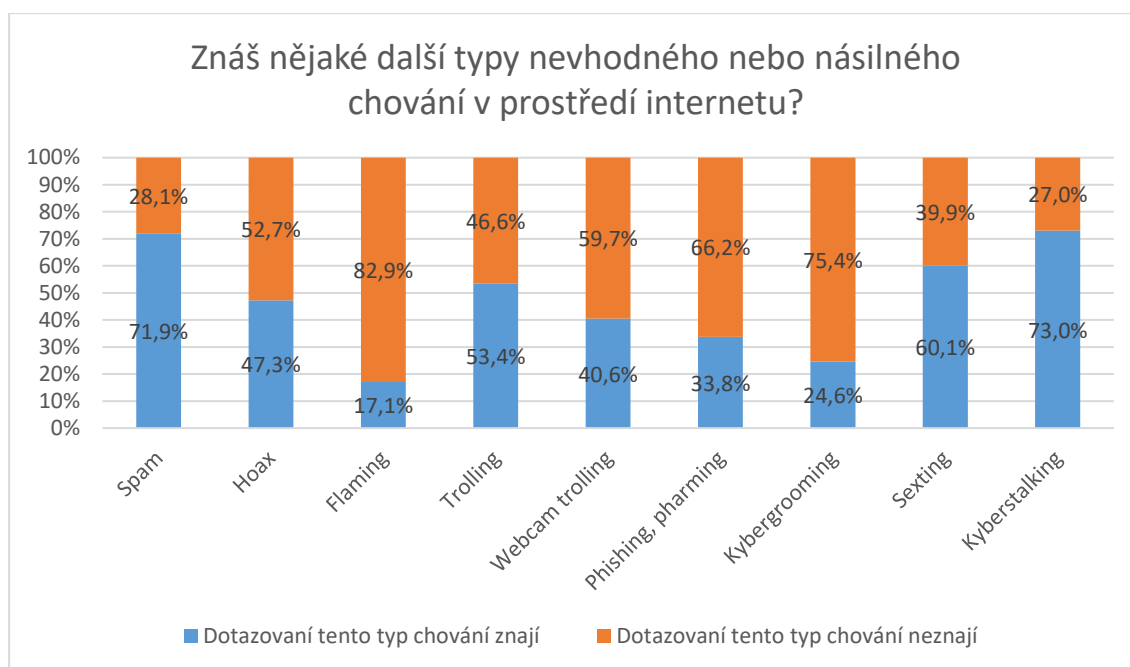
Otázkou č. 7 opět zjišťujeme znalosti respondentů týkající se problematiky kyberšikany. Konkrétně se zajímáme o znalost uvedených pojmů, které představují nevhodné nebo násilné chování v prostředí internetu. Také u této otázky mohli respondenti zvolit více odpovědí najednou.

Tato otázka nám umožnila zjistit, zda respondenti některé z těchto pojmů znají, neověřuje však, zda respondenti znají také význam těchto pojmů. Význam uvedených pojmů je možné nalézt ve třetí kapitole této bakalářské práce.

Čtyři z pojmů označila více než polovina všech respondentů jako pojmy, které znají. Jsou to pojmy kyberstalking (205 respondentů zná tento pojem), spam (202 respondentů zná tento pojem), sexting (169 respondentů zná tento pojem) a trolling (150 respondentů zná tento pojem). Další pojmy zná vždy méně než polovina všech dotazovaných. Jedná se o pojmy hoax (133 respondentů zná tento pojem), webcam trolling (114 respondentů zná tento pojem), phishing nebo pharming (95 respondentů zná tento pojem), kybergrooming (69 respondentů zná tento pojem) a flaming (48 respondentů zná tento pojem). (viz Graf 5 a 6)

Graf 5 - Znáš nějaké další typy nevhodného nebo násilného chování v prostředí internetu?; n=281

Graf 6 - Znáš nějaké další typy nevhodného nebo násilného chování v prostředí internetu?; n=281

Otázka č. 8: Jak souvisí kyberšikana s tradiční šikanou?

Otázkou č. 8 opět ověřujeme, jak jsou dotazovaní o problematice kyberšikany informováni. Pro otázku „Jak souvisí kyberšikana s tradiční šikanou?“ byly respondentům nabídnuty dvě možné odpovědi „Nijak spolu nesouvisí.“ a „Oběti šikany se často stávají oběťmi kyberšikany.“, přičemž druhou z těchto odpovědí pokládáme za správnou. Například Krejčí (2010, s. 3) tvrdí, že kyberšikana s tradiční šikanou úzce souvisí. Podobně Černá (2013, s. 20) uvádí, že kyberšikana je „rozšířením“ šikany tradiční, kdy se šikana přesunuje z offline světa i do prostředí internetu. Podle Kohouta (2016a, s. 46) je kyberšikana často spojena s klasickou šikanou. Odpověď „Nijak spolu nesouvisí.“ proto pokládáme za nesprávnou.

Jak můžeme vidět v tabulce (Tab. 3), většina respondentů (89 %) správně zvolila odpověď „Oběti šikany se často stávají oběťmi kyberšikany.“. Druhou a zároveň nesprávnou odpověď zvolilo pouze 11 % dotazovaných.

Odpověď	Nijak spolu nesouvisí.	Oběti šikany se často stávají oběťmi kyberšikany.
počet	31	250
%	11	89

Tab. 3 - Jak souvisí kyberšikana s tradiční šikanou?; n=281

Otázka č. 9: Může se agresorem nebo obětí kyberšikany stát kdokoliv?

Jak bylo již zmíněno ve třetí kapitole této práce, k praktikování a šíření kyberšikany dochází pomocí médií. Výčet těchto médií nabízí například Černá (2013, s. 27–31), která mezi ně řadí sociální sítě, online hry, webové stránky, SMS a MMS zprávy, programy umožňující online komunikaci v reálném čase, blogy, e-maily, chatovací místnosti, diskusní fóra, internetové ankety a dotazníky. Z toho vyplývá, že každý, kdo používá některé z těchto médií, se může, ať už přímo nebo nepřímo, účastnit kyberšikany.

Respondenti mohli u otázky č. 9 vybrat jednu z nabízených odpovědí, přičemž za správnou považujeme odpověď první „Ano, kdokoli, kdo používá komunikační prostředky – internet nebo mobilní telefon.“ Druhá odpověď byla záměrně zvolena tak, aby se dotazovaný musel zamyslet. Typické chování agresora a oběti předpokládáme zejména u tradiční šikany.

Správnou odpověď zvolilo 239 respondentů (84,7 %), druhou odpověď zvolilo 43 dotazovaných (15,3 %). (viz Tab. 4)

Také tato otázka měla ověřit informovanost dotazovaných o tématu kyberšikany.

Odpověď	Ano, kdokoli, kdo používá komunikační prostředky – internet nebo mobilní telefon.	Ne, agresori se typicky vyznačují problémovým chováním, oběti jsou zpravidla zakřiknuté, v kolektivu neoblíbené.
počet	238	43
%	84,7	15,3

Tab. 4 - Může se agresorem nebo obětí kyberšikany stát kdokoliv?; n=281

Otázka č. 10: Je v České republice kyberšikana trestným činem?

Další otázkou zaměřující se na znalosti respondentů je otázka č. 10.

Vzhledem k tomu, že v České republice není kyberšikana ani klasická šikana sama o sobě trestným činem, první odpověď na tuto otázku „Ano, kyberšikana je v České republice trestným činem.“ považujeme za nesprávnou. Přesto tuto odpověď zvolilo 153 respondentů (54,4 %).

Některé projevy kyberšikany se však mezi trestné činy řadí. Aby mohlo být jednání agresora klasifikováno jako trestný čin, musí toto jednání naplňovat některou ze skutkových podstat trestného činu. Trestné činy, které se mohou pojit s kyberšikanou, kybergroomingem a sextingem uvádí například Vlachová (2009, online). (viz kapitola 3.6)

Za správnou odpověď považujeme poslední možnost „Kyberšikana může naplňovat skutkovou podstatu některých trestných činů, sama o sobě však trestná není.“ Tuto odpověď zvolilo 125 dotazovaných (44,5 %). Ve své podstatě mají ale pravdu i ti respondenti, kteří zvolili odpověď druhou „Ne, kyberšikana v České republice není trestným činem.“ Tuto odpověď zvolili 3 respondenti (1,1 %). Odpovědi jsou zobrazeny v tabulce č. 5 (Tab. 5).

Odpověď	Ano, kyberšikana je v České republice trestným činem.	Ne, kyberšikana v České republice není trestným činem.	Kyberšikana může naplňovat skutkovou podstatu některých trestných činů, sama o sobě však trestná není.
počet	153	3	125
%	54,4	1,1	44,5

Tab. 5 - Je v České republice kyberšikana trestným činem?; n=281

Otázka č. 11: Kolik času na internetu denně strávíš?

V otázce č. 11 jsme se snažili zjistit, kolik času denně stráví naši respondenti používáním internetu.

Čas strávený v online prostředí může mít vliv na setkávání se uživatelů s rizikovým chováním v kyberprostředí. Podle Bedrošové, Hlavové, Macháčkové, Dědkové a Šmahela (2018, online), kteří jsou autoři výzkumu EU Kids online IV, tráví na internetu ve všední dny 4 a více hodin až 35 % dětí a dospívajících ve věku 9–17 let, o víkendu je to pak až 51 % dotazovaných. Respondenti ve věku 15–17 let tráví podle tohoto výzkumu na internetu denně nejvíce času ze všech dotazovaných.

Naši respondenti na otázku „Kolik času na internetu denně strávíš?“ odpovídali následovně: Méně než 1 hodinu denně stráví na internetu 8 dotazovaných (2,8 %). 1–3 hodiny 125 dotazovaných (44,5 %), 3–5 hodin 92 dotazovaných (32,7 %) a nakonec 5 a více hodin stráví denně na internetu 56 dotazovaných (19,9 %). (viz Tab. 6)

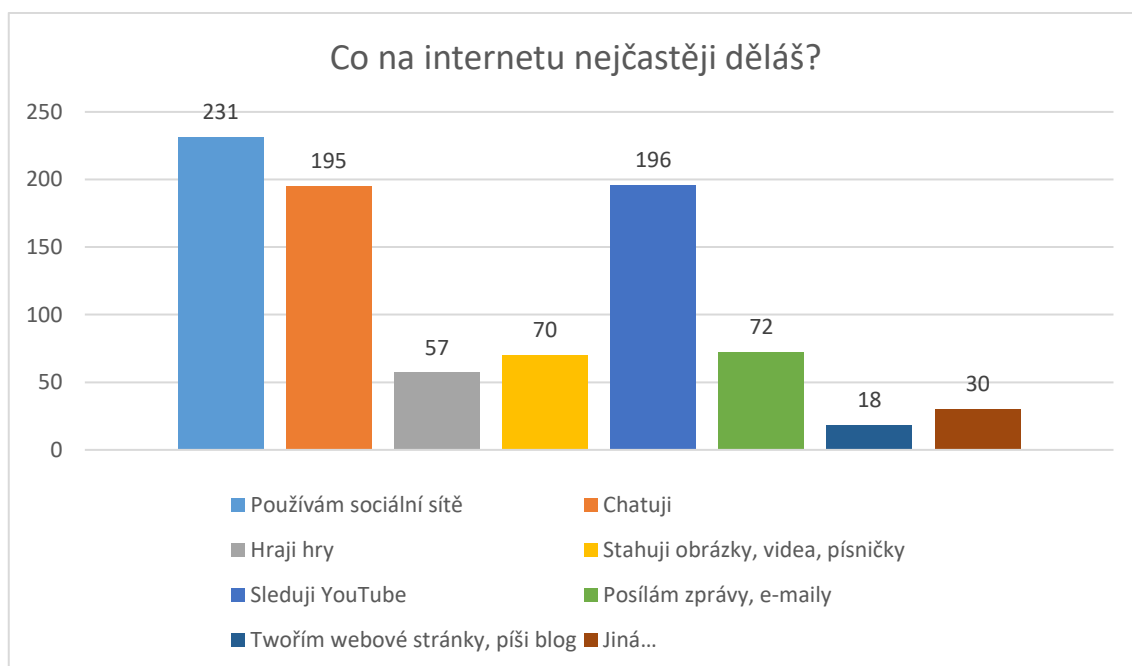
Odpověď	Méně než 1 hodinu	1–3 hodiny	3–5 hodin	5 a více hodin
počet	8	125	92	56
%	2,8	44,5	32,7	19,9

Tab. 6 - Kolik času na internetu denně strávíš?; n=281

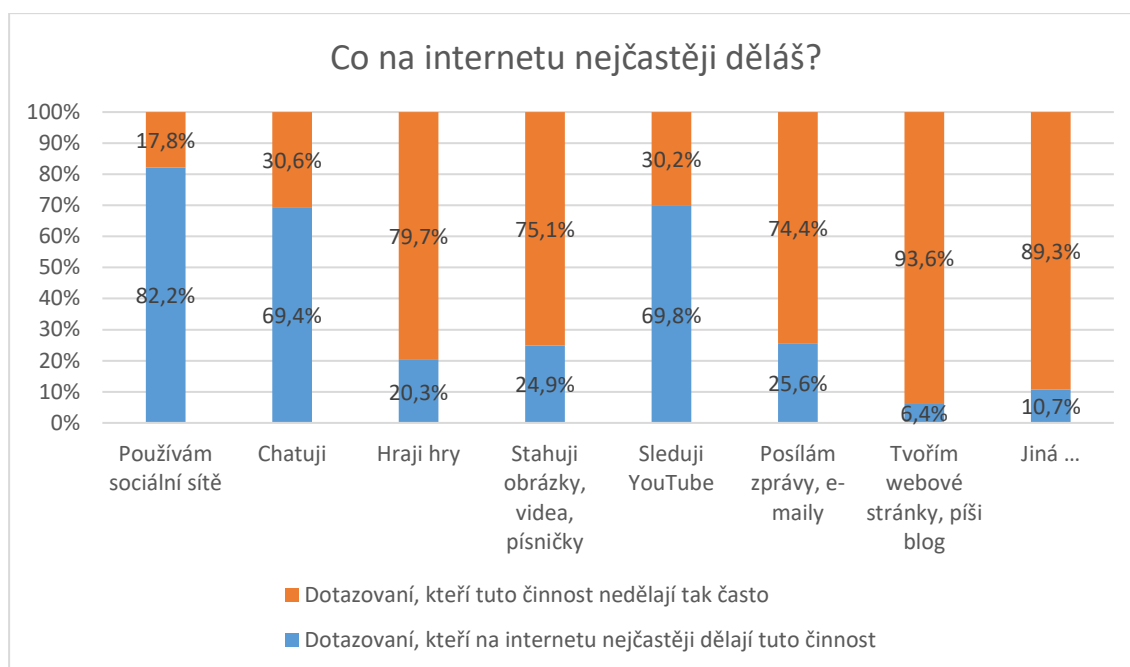
Otázka č. 12: Co na internetu nejčastěji děláš?

Kolik času na internetu naši respondenti denně stráví, jsme zjistili v předchozí otázce. Co na internetu nejčastěji dělají, nám zodpověděla otázka č. 12.

Naši respondenti na internetu nejčastěji používají sociální sítě (231 respondentů), sledují YouTube (196 respondentů) a chatují (195 respondentů). Další činnosti byly voleny v podstatně menší četnosti. 72 respondentů na internetu posílá zprávy a e-maily, 70 respondentů stahuje obrázky, videa nebo písničky, 57 respondentů na internetu hraje hry, 18 respondentů tvoří webové stránky nebo píše blog a 30 respondentů využilo možnosti připsat další činnost, kterou na internetu dělají. Jako jinou činnost na internetu naši respondenti uváděli následující: poslech hudby (2 respondenti), studium (5 respondentů), vyhledávání informací (4 respondenti), sledování filmů nebo seriálů (7 respondentů), čtení e-knih (2 respondenti), sledování platformy Twitch (3 respondenti), práce (3 respondenti), surfování (2 respondenti), sledování pornografie (2 respondenti). Všechny odpovědi jsou zobrazeny v grafech č. 7 a 8.

Graf 7 - Co na internetu nejčastěji děláš?; n=281

Graf 8 - Co na internetu nejčastěji děláš?; n=281

Otázka č. 13: Myslíš, že se v prostředí internetu chováš bezpečně?

Chovat se v kyberprostředí bezpečně a nesdílet své osobní informace s cizími lidmi je nejen pro děti a mládež velmi důležité. V otázce č. 13 měli dotazovaní zodpovědět, zda se v prostředí internetu chovají bezpečně. 72 respondentů (25,6 % všech dotazovaných) si myslí, že se v prostředí internetu chová bezpečně a 191 respondentů (68 % všech dotazovaných) se v prostředí internetu snaží chovat bezpečně. 9 respondentů (3,2 % všech dotazovaných) neumí posoudit, zda se v prostředí internetu chová bezpečně a stejně tak 9 respondentů (3,2 % všech dotazovaných) přiznává, že se v prostředí internetu bezpečně nechová. (viz Tab. 7)

Odpověď	Ano	Snažím se	Nevím	Ne
počet	72	191	9	9
%	25,6	68	3,2	3,2

Tab. 7 - Myslíš, že se v prostředí internetu chováš bezpečně?; n=281

Otázka č. 14: Sdílíš na internetu nebo sociálních sítích své osobní informace?

Sdílení osobních informací na internetu nebo sociálních sítích může být rizikem a může podpořit vznik kyberšikany nebo kybergroomingu. Dotazovaní se k otázce, zda sdílí na internetu nebo sociálních sítích své osobní informace, vyjádřili následovně: 32 respondentů (11,4 % všech dotazovaných) sdílí své osobní informace, 183 respondentů (65,1 % všech dotazovaných) sdílí své osobní informace jen s těmi,

kteře opravdu znají a nakonec 66 respondentů (23,5 % všech dotazovaných) své osobní informace nesdílejí. (viz Tab. 8)

Odpověď	Ano	Ano, ale jen s lidmi, které opravdu znám.	Ne
počet	32	183	66
%	11,4	65,1	23,5

Tab. 8 - Sdílejí na internetu nebo sociálních sítích své osobní informace?; n=281

Podle Výzkumu rizikového chování českých dětí v prostředí internetu z roku 2014 děti na internetu nejčastěji zveřejňují své jméno a příjmení (v 76,9 % případů), fotografii obličeje (56,41 %) a e-mail (55,72 %). Cizímu člověku by své jméno sdělilo 62,86 % dětí účastnících se výzkumu, e-mailovou adresu 43,73 %, fotografii obličeje 39,08 % a telefonní číslo 38,01 % dětí. (Kopecký, 2014, online)

Následující dvě otázky zjišťují, zda se zkoumaní respondenti stali oběťmi kyberšikany a popřípadě jakou podobu kyberšikana měla.

Otázka č. 15: Stal(a) ses někdy obětí kyberšikany?

Podle Výzkumu rizikového chování českých dětí v prostředí internetu z roku 2014 se s některým z projevů kyberšikany setkalo 50,9 % dětí. Mezi tyto projevy bylo zařazeno vydírání, obtěžování prozváněním, ztrapňování šířením videa, audia nebo fotografie, krádež identity, verbální útoky, průnik na účet, vyhrožování a zastrašování. (Kopecký, 2014, online)

Většina našich respondentů na otázku, zda se stali obětí kyberšikany, odpověděla „Ne“ (212 respondentů, 75,4 % ze všech dotazovaných). 25 respondentů (8,9 % všech dotazovaných) uvedlo, že se stali obětí kyberšikany a 44 respondentů (15,7 % všech dotazovaných) nedokáže posoudit, zda se jednalo o kyberšikana. (viz Tab. 9)

Odpověď	Ano	Ne	Nedokáže posoudit, zda se jednalo o kyberšikana.
počet	25	212	44
%	8,9	75,4	15,7

Tab. 9 - Stal(a) ses někdy obětí kyberšikany?; n=281

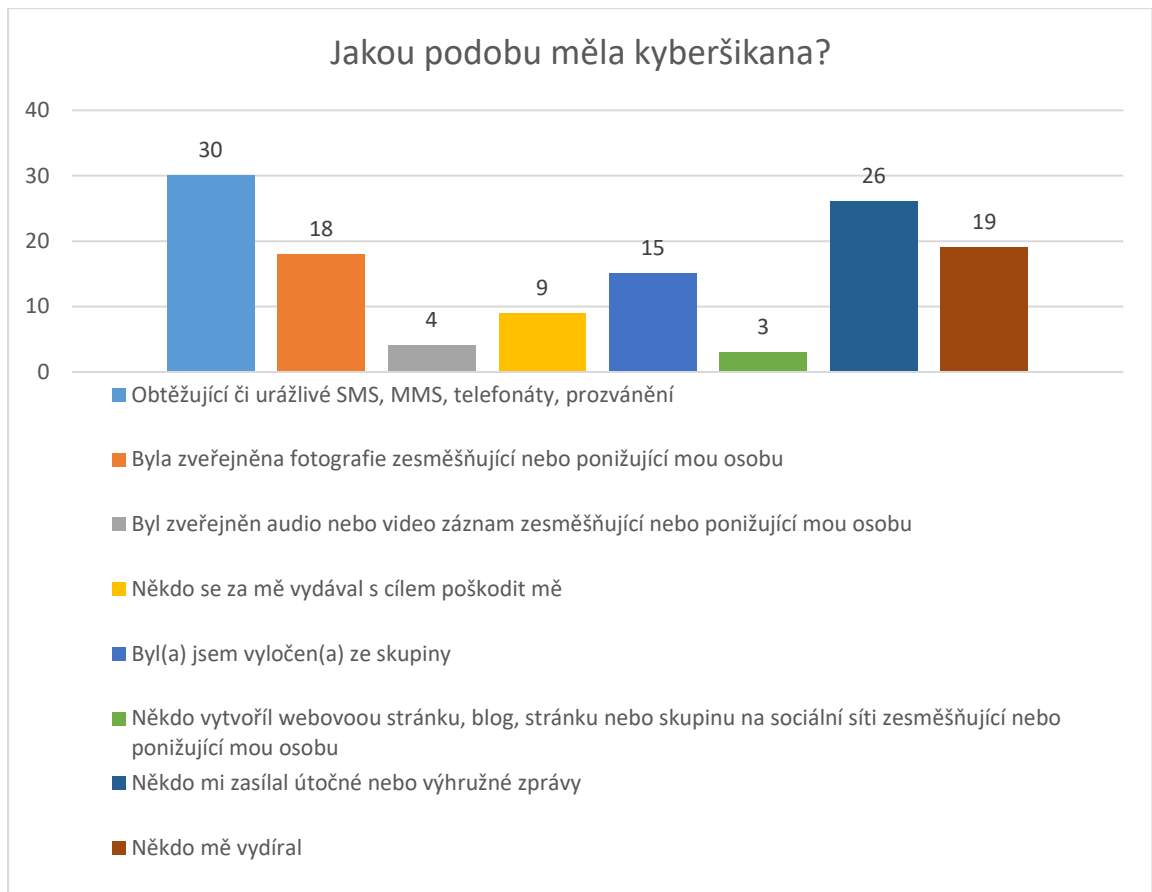
Na následující otázku odpovídalo 62 respondentů. Jednalo se o ty respondenty, kteří v otázce č. 15 odpověděli „Ano“ nebo „Nedokáži posoudit, zda se jednalo o kyberšikanu.“

Otázka č. 16: Pokud ano, jakou podobu kyberšikana měla?

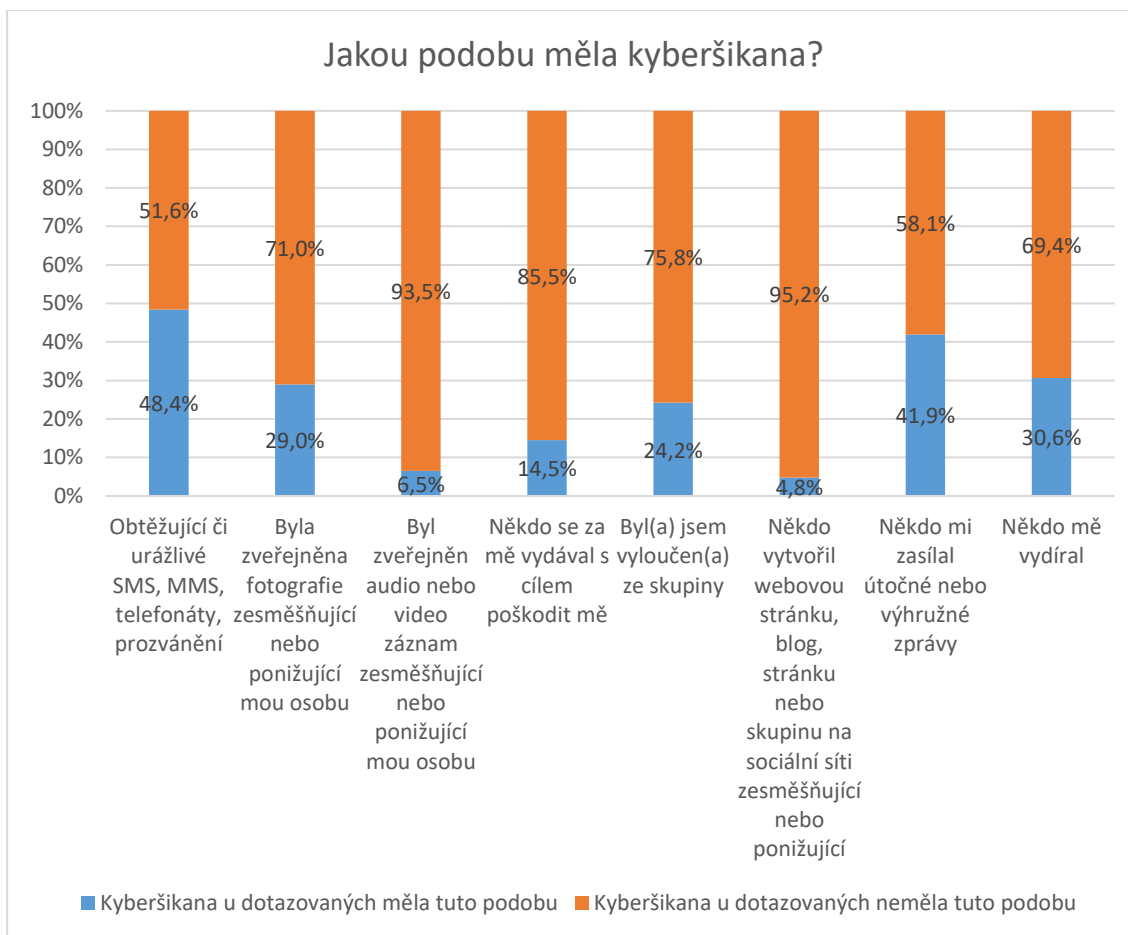
Otázka č. 16 přímo navazuje na otázku předchozí. Zjistili jsme, že 25 respondentů se stalo obětí kyberšikany, 212 respondentů se obětí kyberšikany nestalo a 44 respondentů nedokáže posoudit, zda se stali oběťmi kyberšikany. Teď nás zajímají respondenti, kteří v otázce č. 16 označili způsob, jakým byli kyberšikanováni. Těchto respondentů bylo celkem 62, přičemž 25 z nich označilo v otázce č. 15 odpověď „Ano“ a 37 označilo v otázce č. 15 odpověď „Nedokáži posoudit, zda se jednalo o kyberšikanu.“. Zbývající respondenti se tedy zřejmě obětí kyberšikany nestali.

Zmíněných 62 respondentů se s kyberšikanou setkala nejčastěji v podobě obtěžujících či urážlivých SMS, MMS, telefonátů a prozvánění, a to v 30 případech, velmi těsně následované zasíláním útočných nebo výhružných zpráv (tuto odpověď označilo 26 respondentů). 19 respondentů bylo v kyberprostředí vydíráno, 18 respondentů se setkala se zveřejněním jejich fotografie, která měla zesměšnit nebo ponížit jejich osobu, 15 respondentů zažilo vyloučení ze skupiny, za 9 respondentů se někdo vydával s cílem dotyčného poškodit, 4 respondenti se setkali se zveřejněním audio nebo video záznamu zesměšňujícím nebo ponižujícím danou osobu a nakonec 3 respondenti se setkali s webovou stránkou vytvořenou za účelem ponížit danou osobu.

Zasílání obtěžujících, útočných či výhružných zpráv, telefonáty a prozvánění jsou nejčtetnějším typem kyberšikany, zejména pro snadnost provedení. Útočníkovi zabere jen chvíli času vytočit dané telefonní číslo nebo napsat krátkou zprávu, a to i několikrát za sebou. Překvapivé je, že téměř 1/3 dotazovaných se setkala s vydíráním, které řadíme mezi trestné činy. Odpovědi na tuto otázku jsou přehledně zobrazeny v grafech č. 9 a 10.

Graf 9 - Jakou podobu měla kyberšikana?; n=62

Graf 10 - Jakou podobu měla kyberšikana?; n=62

Otázka č. 17: Dělo se něco z výše uvedeného někomu, koho znáš?

V této otázce jsme se snažili zjistit, zda respondenti znají někoho, kdo se setkal s některou z forem útočného chování na internetu uvedenou v otázce č. 16.

Na otázku „Dělo se něco z výše uvedeného někomu, koho znáš?“ odpověděli dotazovaní následovně: odpověď „Ano“ zvolilo 126 respondentů (44,8 % všech dotazovaných), odpověď „Ne“ zvolilo 62 respondentů (22,1 % všech dotazovaných) a odpověď „nevím“ zvolilo 93 respondentů (33,1 % všech dotazovaných). (viz Tab. 10)

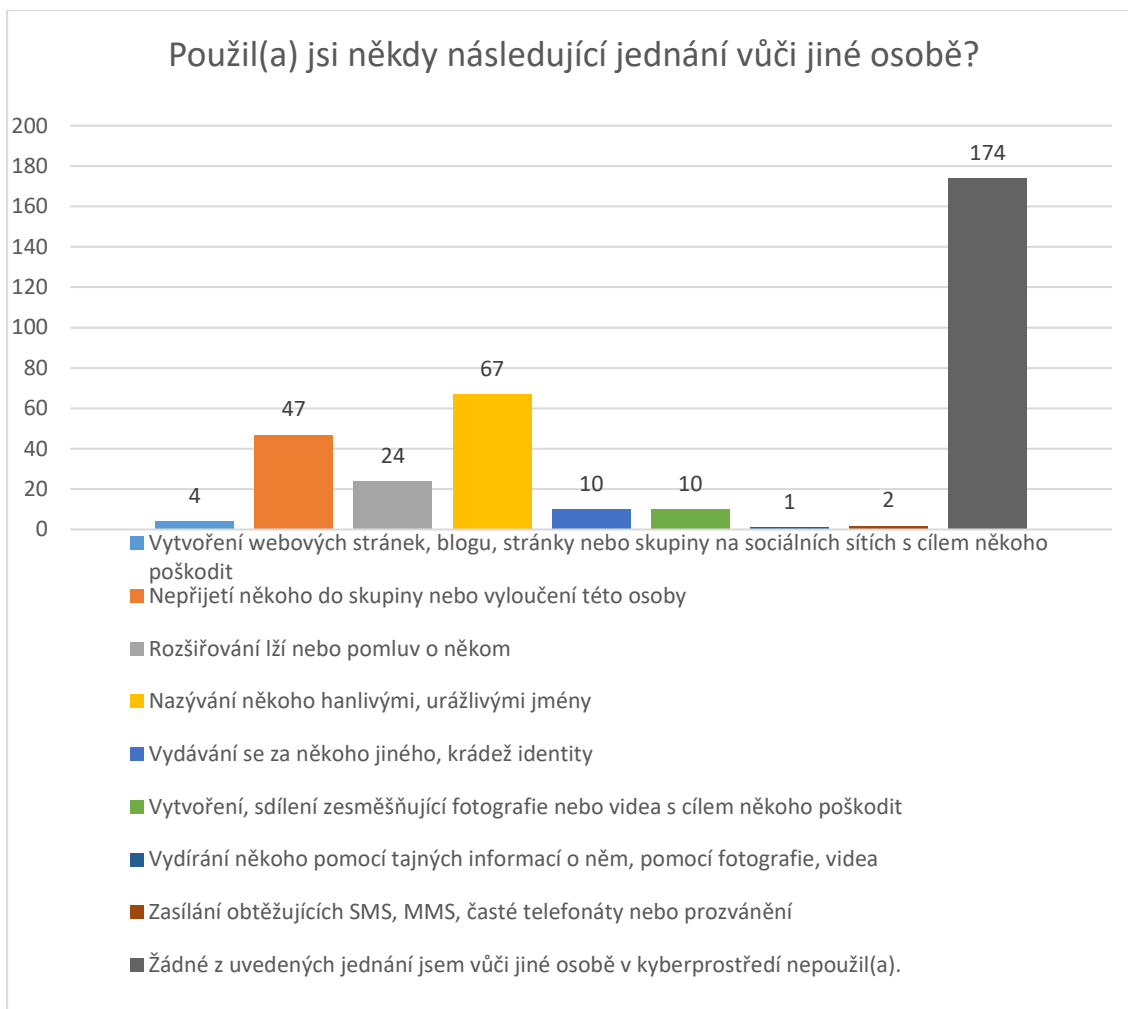
Otázka	Ano	Ne	Nevím
Počet	126	62	93
%	44,8	22,1	33,1

Tab. 10 - Dělo se něco z výše uvedeného někomu, koho znáš?; n=281

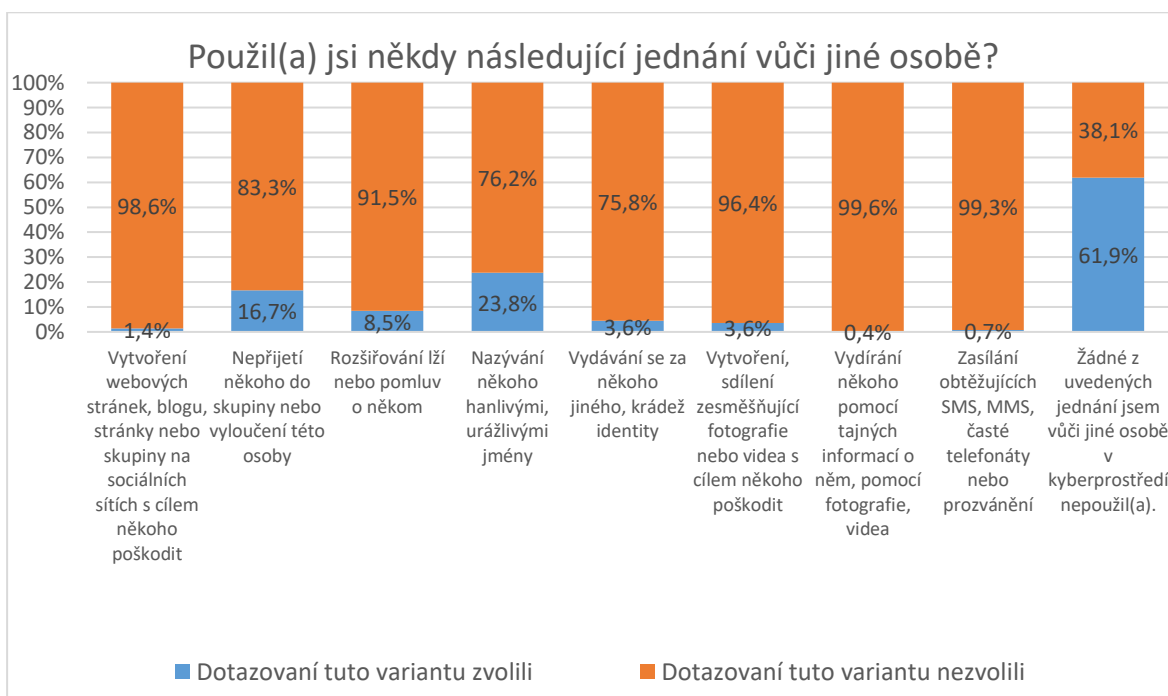
Otázka č. 18: Použil(a) jsi někdy následující jednání vůči jiné osobě (v kyberprostředí, na internetu)?

Roli oběti našich respondentů jsme zjišťovali v otázkách č. 15 a 16. V této otázce se snažíme zjistit, zda se někteří z našich respondentů stali agresory kyberšikany a aplikovali některé z uvedených jednání vůči jiným osobám v kyberprostředí.

Nadpoloviční většina dotazovaných uvedla, že v kyberprostředí vůči jiné osobě nepoužili žádné z uvedených jednání (174 dotazovaných). Ostatní dotazovaní uvedli, že v kyberprostředí použili proti jiné osobě některé z agresivních jednání. Naši respondenti se nejčastěji dopouštějí nazývání někoho hanlivými nebo urážlivými jmény (67 respondentů). Dalším nejčastěji voleným jednáním bylo nepřijetí někoho do skupiny nebo jeho vyloučení ze skupiny. Tuto odpověď zvolilo 47 respondentů. Dále 24 respondentů zvolilo odpověď „Rozšiřování lží a pomluv o někom“, 10 respondentů „Vydávání se za někoho jiného, krádež identity“, 10 respondentů „Vytvoření, sdílení zesměšňující fotografie nebo videa s cílem někoho poškodit“, 4 respondenti vytvořili webovou stránku, blog, stránku nebo skupinu na sociálních sítích s cílem někoho poškodit, 2 respondenti se přiznali k zasílání obtěžujících SMS, MMS, k častým telefonátům nebo prozvánění někoho a nakonec se jeden respondent doznal k vydírání někoho pomocí získaných informací nebo materiálů o dané osobě. Všechny odpovědi jsou zobrazeny v grafech č. 11 a 12.

Graf 11 - Použil(a) jsi někdy následující jednání vůči jiné osobě?; n=281

Graf 12 - Použil(a) jsi někdy následující jednání vůči jiné osobě?; n=281

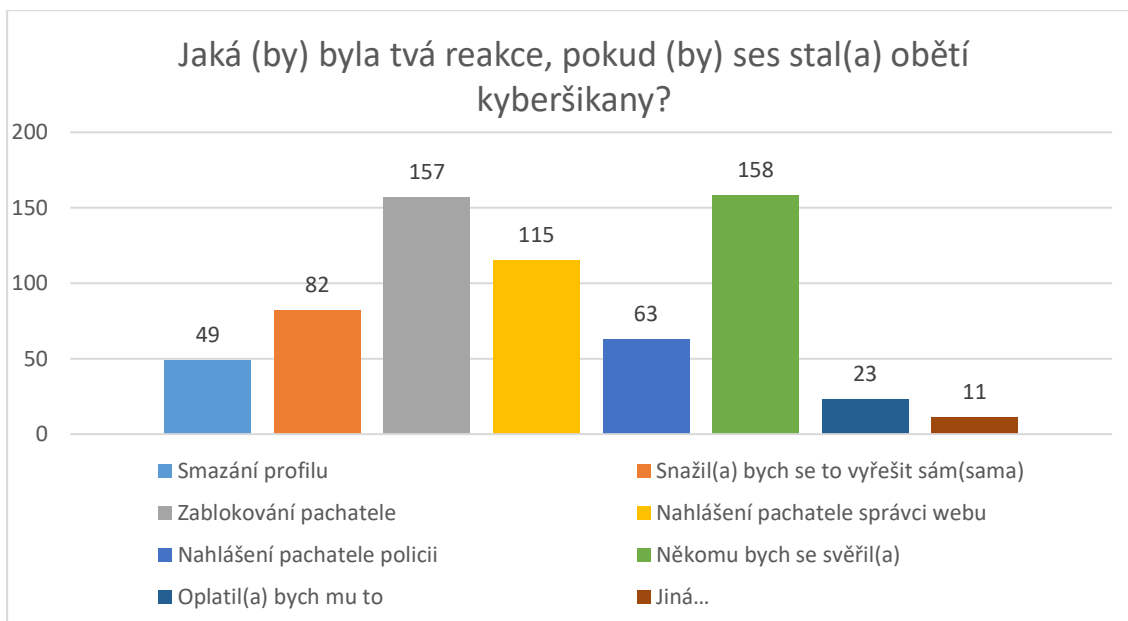
Otázka č. 19: Jaká (by) byla Tvá reakce, pokud (by) ses stal(a) obětí kyberšikany?

V otázce č. 19 jsme se snažili zjistit, jak by naši respondenti zareagovali, pokud by se stali obětí kyberšikany. Na tuto otázku odpovídali všichni dotazovaní a bylo možné vybrat více odpovědí.

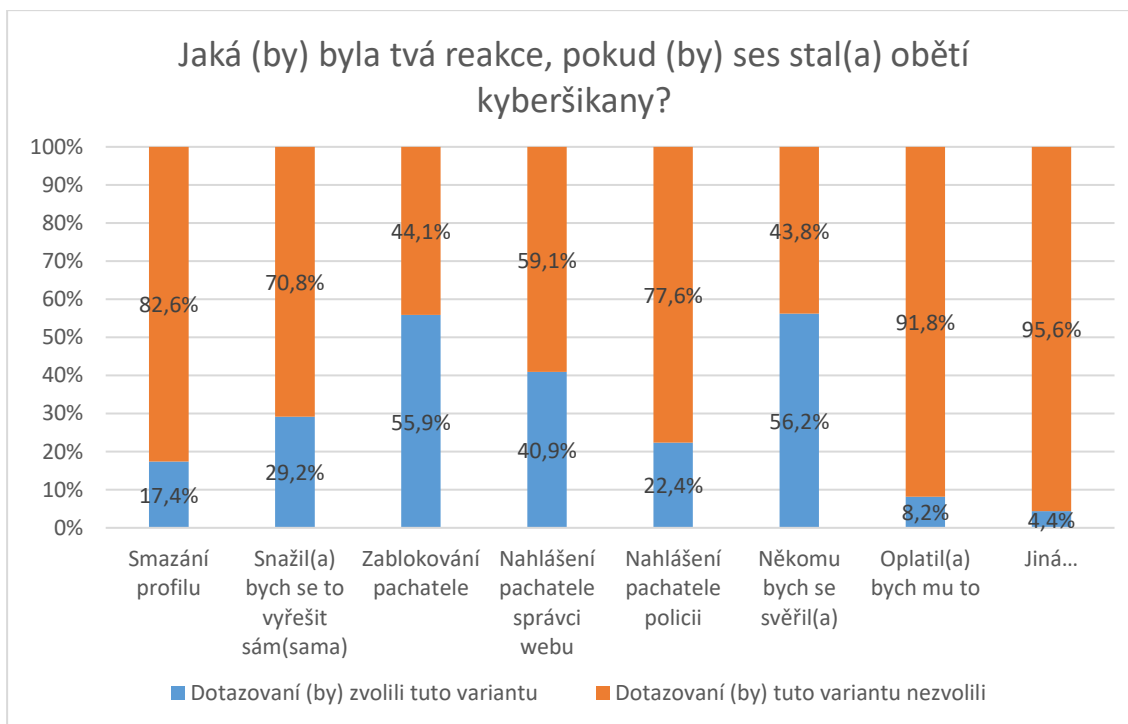
158 respondentů by se v případě kyberšikanování někomu svěřilo, 157 respondentů by zablokovalo pachatele, 115 respondentů by pachatele nahlásilo správci webu, 82 respondentů by se situaci snažilo vyřešit samo, 63 respondentů by pachatele nahlásilo policii, 49 respondentů by si smazalo profil, 23 respondentů by pachateli jeho jednání oplatilo a 11 respondentů zvolilo vlastní odpověď. Zde jsou vlastní odpovědi respondentů tak, jak je respondenti napsali:

- *„Rozhodně bych to neřešila sama. Nejdřív bych šla za rodiči.“*
- *„Zmlátla bych ho/ji“*
- *„nechala jsem to být“*
- *„soudila bych, až bych byla objeti“*
- *„Najít způsob řešení.“*
- *„řešila bych to“*
- *„Je mi to ukradené“*
- *„Zmlátil bych ho“*
- *„pošlu ho do prdele, s takovejma lidma se nedá slušně bavit“*
- *„Jsem dost flematik takže tak.“*
- *„Poslal bych ho do pr...“*

Všechny odpovědi jsou zobrazeny níže v grafech č. 13 a 14.

Graf 13 - Jaká (by) byla Tvá reakce, pokud (by) ses stal(a) obětí kyberšikany?; n=281

Graf 14 - Jaká (by) byla Tvá reakce, pokud (by) ses stal(a) obětí kyberšikany?; n=281

Otázka č. 20: Kam by ses obrátil(a) pro pomoc?

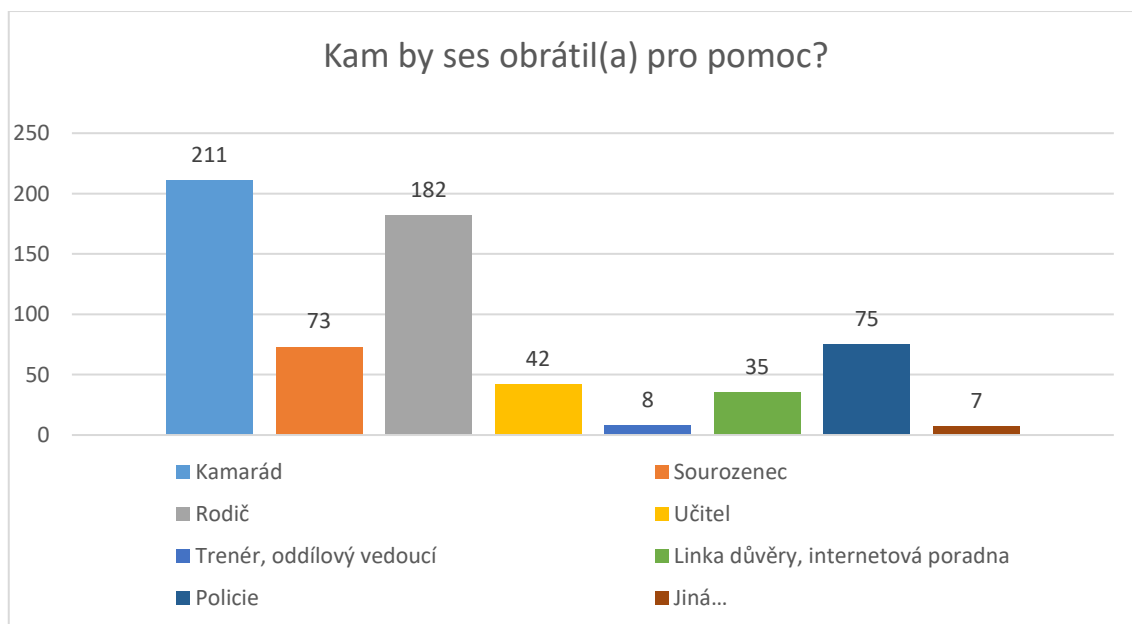
V otázce č. 19 jsme zjistili, jak by respondenti reagovali na případnou kyberšikanu, v otázce č. 20 se snažíme zjistit, kam by se v případě kyberšikany obrátili pro pomoc.

Podle Výzkumu rizikového chování českých dětí v prostředí internetu z roku 2014 by se děti svěřily rodičům s vydíráním v 61,76 % a s vyhrožováním v 50,19 %. Učitelům by se svěřily s vydíráním ve 44,93 % a s vyhrožováním nebo zastrašováním v 36,77 %. (Kopecký, 2014, online)

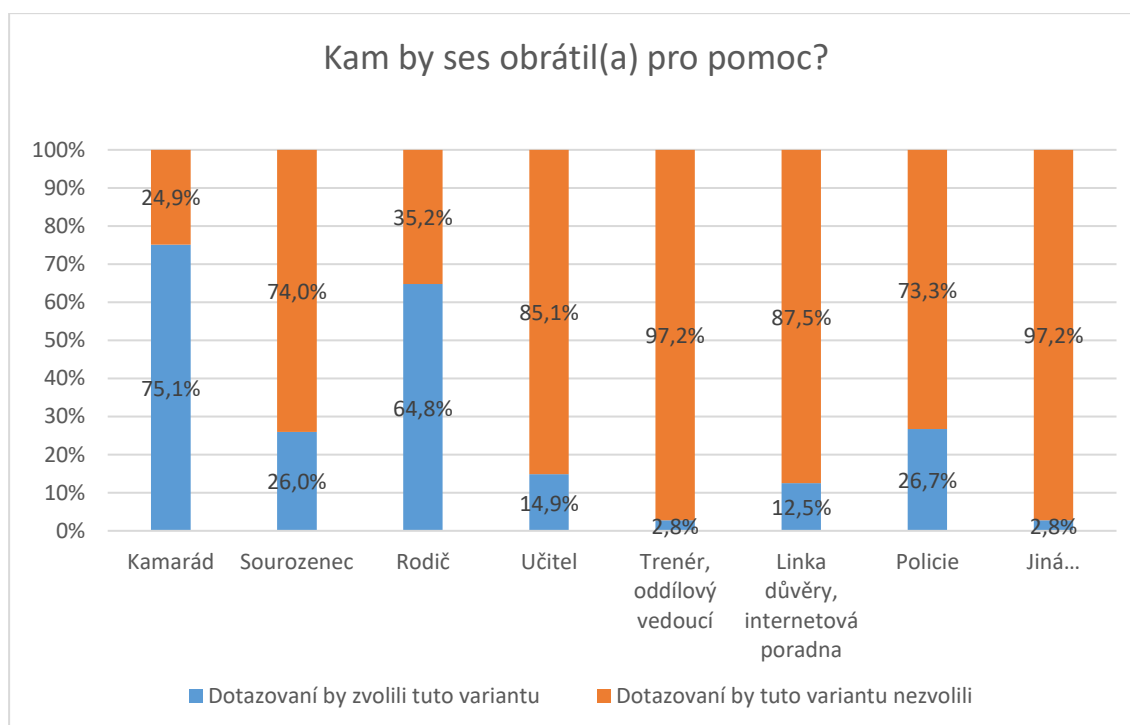
Zkoumaní respondenti by se ve většině případů o pomoc obrátili na kamaráda (211 dotazovaných) nebo na rodiče (182 dotazovaných). O poznání méně respondentů by se pro pomoc obrátilo na policii (75 dotazovaných), na sourozence (73 dotazovaných), na učitele (42 dotazovaných), na Linku důvěry nebo internetovou poradnu (35 dotazovaných), pouze 8 dotazovaných by se obrátilo na trenéra nebo oddílového vedoucího. Vlastní odpověď zvolilo 7 dotazovaných, odpovědi zní následovně:

- „přítel“
- „Správce webu“
- „sama“
- „Není dobrý nápad si zahrávat s někým jako jsem já. Jsem celkem člověk od rány navíc boxuju. Tudíž nevím jestli by ten druhý dopadl dobře, ale myslím si, že bych to byl schopný vyřešit sám.“
- „Partner“
- „Nikdo“
- „tak tykovýmle problémy si umim vyřešit sám“

Souhrnně jsou odpovědi na tuto otázku zobrazeny v grafech č. 15 a 16.

Graf 15 - Kam by ses obrátil(a) pro pomoc?; n=281

Graf 16 - Kam by ses obrátil(a) pro pomoc?; n=281

Otázka č. 21: Myslíš, že jsi o nebezpečí kyberšikany a o její prevenci dostatečně informován(a)?

Poslední otázkou výzkumného šetření jsme chtěli zjistit, zda si respondenti myslí, že jsou o nebezpečí kyberšikany a její prevenci dostatečně informováni. 77,6 % dotazovaných považuje svou informovanost o tématu kyberšikany za dostatečnou, naproti tomu zbylých 22,4 % svou informovanost o této tématice za dodatečnou nepovažuje. (viz Tab. 11)

Odpověď	Ano	Ne
počet	218	63
%	77,6	22,4

Tab. 11 - Myslíš, že jsi o nebezpečí kyberšikany a o její prevenci dostatečně informován(a)?; n=281

4.2 Shrnutí výsledků výzkumu a ověření platnosti hypotéz

V předchozí kapitole byly detailně popsány výsledky odpovědí na jednotlivé otázky dotazníku. V této kapitole provedeme shrnutí dosažených výsledků a ověříme platnost předem stanovených hypotéz, které budou se získanými výsledky konfrontovány. Pro ověření platnosti hypotéz jsme zvažovali použití vyšší statistiky, ale vzhledem k možnosti zvolení více než jedné odpovědi a možnosti vlastních odpovědí v otázkách dotazníku jsme tak neučinili.

Výzkum se skládá z 21 otázek, přičemž první 3 jsou otázky identifikační zjišťující, zda dotazovaní studují v Královéhradeckém kraji, jaký je jejich věk a jakého jsou pohlaví. Následují otázky číslo 4 až 10 a otázka číslo 21, které mají za úkol zjistit, jak jsou dotazovaní o kyberšikaně a kyberohrožení informováni. Otázky číslo 11 až 21 zjišťují, jaké mají respondenti zkušenosti s kyberšikanou.

Shrnutí otázek číslo 4 až 10 a 21

Většina našich respondentů zná pojem kyberšikana (98,6 % všech dotazovaných), přičemž se s tímto pojmem setkali nejčastěji ve škole (85,1 %) nebo prostřednictvím médií (78,6 %), naopak v rodině se s pojmem kyberšikana setkala necelá čtvrtina dotazovaných (23,1 %). Škola i média tedy zřejmě o kyberšikaně informují dostatečně. Naproti tomu v rodině se s tímto tématem setká přibližně každý čtvrtý z dotazovaných. Je tedy otázkou, zda rodina přenechává zodpovědnost škole, zda nepovažuje za důležité toto téma se svými potomky řešit, nebo zda jsou rodiče nedostatečně informováni a nemohou proto svým dětem informace o nebezpečích kyberšikany předat.

Informovanost našich respondentů o prostředcích šíření kyberšikany můžeme hodnotit kladně. Více než polovina dotazovaných zvolila v otázce „Pomocí čeho dochází k aplikování a šíření kyberšikany?“ 6 z 9 možných odpovědí (dotazovaní mohli zvolit všechny odpovědi, neboť všechny představovaly prostředky šíření kyberšikany). Nejčastější odpověď „Sociální sítě“ zvolilo 268 z celkového počtu 281 respondentů. Dotazovaní se dobře orientují také v jiných typech nevhodného nebo násilného chování v kyberprostředí. Je překvapivé, že nejvíce dotazovaných (konkrétně 205 z celkového počtu 281) zná pojem kyberstalking neboli nebezpečné pronásledování v kyberprostředí. Dalším pro naše respondenty velmi dobře známým pojmem je spam, který označilo 202 dotazovaných. Pojmy sexting a trolling zná také více než polovina dotazovaných, ostatní pojmy, mezi něž patří hoax, webcam trolling, phishing a pharming, kybergrooming a flaming, zná méně než polovina dotazovaných, přičemž flaming zná pouze 48 dotazovaných.

Znalost souvislosti kyberšikany s tradiční šikanou jsme u dotazovaných ověřovali dvěma otázkami. I v tomto případě můžeme znalosti našich respondentů hodnotit pozitivně. V otázce „Jak souvisí kyberšikana s tradiční šikanou?“ zvolilo správnou odpověď „Oběti šikany se často stávají oběťmi kyberšikany.“ 250 dotazovaných (89 %). Na otázku „Může se agresorem nebo obětí kyberšikany stát kdokoliv?“ odpověděla správně taktéž většina respondentů – 238 dotazovaných (84,7 %) zvolilo odpověď „Ano, kdokoli, kdo používá komunikační prostředky – internet nebo mobilní telefon.“

Jak se dotazovaní orientují v legislativě související s kyberšikanou, ověřila otázka číslo 10. Z výsledku vyplývá, že ne všichni respondenti se orientují v legislativě související s kyberšikanou. Za správnou považujeme odpověď „Kyberšikana může naplňovat skutkovou podstatu některých trestných činů, sama o sobě však trestná není.“ Tuto odpověď zvolilo 125 dotazovaných, což je méně než polovina všech dotazovaných (44,5 %). Ve své podstatě mají ale pravdu i ti respondenti, kteří zvolili odpověď „Ne, kyberšikana v České republice není trestným činem.“, tuto odpověď však zvolili pouze 3 respondenti (1,1 %). Zbýlých 54,4 % dotazovaných si myslí, že kyberšikana v České republice trestným činem je, což ovšem není pravda. Bylo by proto vhodné prohloubit povědomí o legislativě související s kyberšikanou, neboť je důležité, aby nejen mládež věděla, kdy určitý druh chování nabyde takových rozměrů, že se stává přestupkem nebo trestným činem.

Dále jsme se respondentů zeptali, zda si myslí, že jsou o kyberšikaně dostatečně informováni. 77,6 % dotazovaných považuje svou informovanost o kyberšikaně za dostatečnou. Zbýlých 22,4 % svou informovanost o kyberšikaně za dostatečnou nepovažuje.

Respondenti považují svou informovanost o nebezpečí kyberšikany a její prevenci za dostatečnou. Z námi zjištěných údajů můžeme i my informovanost našich respondentů označit za dostatečnou.

Nyní porovnáme výsledky zkoumání s hypotézou č. 1.

H1: Více než polovina zkoumaných respondentů označuje svou informovanost o kyberšikaně a kyberohrožení jako dostatečnou.

V první hypotéze jsme předpokládali dostatečnou informovanost o kyberšikaně u nadpoloviční většiny respondentů. Předpokládali jsme, že respondenti ve věku 15 až 20 let se s pojmem kyberšikana již setkali ve školách nebo se o kyberšikaně dozvěděli prostřednictvím médií, a jsou tak o této problematice dostatečně informováni.

První hypotézu sytily otázky číslo 4 až 10 a částečně otázka číslo 21. Z údajů zjištěných prostřednictvím těchto otázek jsme došli k závěru, že informovanost našich respondentů o kyberšikaně a kyberohrožení je dostatečná. Na základě výše uvedených údajů si dovoluujeme hypotézu potvrdit.

Shrnutí otázek číslo 11 až 21

Čas strávený na internetu může ovlivnit vystavení uživatele nevhodnému nebo násilnému chování v kyberprostředí. Proto jsme se snažili zjistit, kolik času naši respondenti tráví na internetu. Podle výzkumu EU Kids online IV tráví 4 a více hodin

na internetu o víkendů až 51 % českých dětí a dospívajících ve věku 9–17 let. (Bedrošová, Hlavová, Macháčková, Dědková, Šmahel, 2018, online) Nejvíce našich respondentů tráví na internetu denně 1–3 hodiny (44,5 % dotazovaných) a 3–5 hodin (32,7 % dotazovaných). 5 a více hodin tráví denně na internetu 19,9 % našich respondentů, což odpovídá 56 dotazovaným. Méně než hodinu tráví denně na internetu pouze 2,8 % našich respondentů. Naši dotazovaní by tak zřejmě odpovídali českému průměru.

Stejně tak jako čas strávený na internetu, může i to, co děti a mládež na internetu dělají, ovlivnit jejich vystavení nevhodnému nebo násilnému chování v kyberprostředí. Je zajímavé, že za prostředek k aplikování a šíření kyberšikany označilo nejvíce respondentů sociální sítě (268 respondentů) a stejně tak nejvíce respondentů označilo za svou nejčastější aktivitu na internetu používání sociálních sítí (231 respondentů). Respondenti jsou si tedy zřejmě vědomi toho, že v prostředí sociálních sítí stoupá pravděpodobnost setkání se s kyberšikanou. Další aktivity našich respondentů v prostředí internetu zahrnují sledování YouTube (196 respondentů), chatování (195 respondentů), posílání zpráv a e-mailů (72 respondentů), stahování obrázků, videí a písniček (70 respondentů), hraní her (57 respondentů), tvoření webových stránek nebo blogu (18 respondentů), poslech hudby (2 respondenti), studium (5 respondentů), vyhledávání informací (4 respondenti), sledování filmů nebo seriálů (7 respondentů), čtení e-knih (2 respondenti), sledování platformy Twitch (3 respondenti), práci (3 respondenti), surfování (2 respondenti) a sledování pornografie (2 respondenti). Ač položky studium nebo vyhledávání informací nebyly v nabídce odpovědí, je poněkud znepokojivé, že je jako činnost na internetu připsalo pouze 9 respondentů. Je možné, že respondenti nechtěli psát vlastní odpověď. Přesto doufáme, že více našich respondentů využívá internet ke vzdělávání se, a ne jen jako prostředek zábavy.

Chovat se v prostředí internetu bezpečně je velmi důležité. Sdílení osobních informací dnes přijde lidem normální a často si neuvědomují, jaké následky by takové jednání mohlo mít. 25,6 % zkoumaných respondentů si myslí, že se v prostředí internetu chová bezpečně a 68 % uvádí, že se bezpečně alespoň snaží chovat. Shodně 3,2 % respondentů neví, zda se na internetu chová bezpečně a 3,2 % uvádí, že se na internetu bezpečně nechovají. Ti, kteří neví, zda se na internetu chovají bezpečně a ti, kteří se bezpečně nechovají, by se, vzhledem k tomu, že jsou si toho vědomi, o to měli alespoň pokusit.

Sdílení osobních informací na internetu nebo sociálních sítích může být rizikem a může podpořit například vznik kyberšikany nebo kybergroomingu. Podle Výzkumu

rizikového chování českých dětí v prostředí internetu z roku 2014 děti na internetu nejčastěji zveřejňují své jméno a příjmení (v 76,9 % případů), fotografii obličejů (56,41 %) a e-mail (55,72 %). Cizímu člověku by své jméno sdělilo 62,86 % dětí účastnících se výzkumu, e-mailovou adresu 43,73 %, fotografii obličeje 39,08 % a telefonní číslo 38,01 % dětí. (Kopecký, 2014, online) Tato data nejsou příliš uspokojivá. Je třeba v rámci prevence důsledně upozorňovat děti a mládež na důležitost nesdílení osobních údajů, zvláště pak s cizími lidmi. Svě osobní informace na internetu nesdílí 23,5 % všech našich respondentů, což by představovalo přibližně každého čtvrtého dotazovaného. Tento přístup můžeme považovat za nejzodpovědnější. 65,1 % dotazovaných sdílí své osobní informace jen s lidmi, které opravdu znají, i tento přístup ke sdílení informací pokládáme za vyhovující. Osobní informace na internetu sdílí 11,4 % dotazovaných. Předpokládáme, že tito respondenti by sdíleli své osobní informace i s cizími lidmi. U těchto respondentů by bylo dobré zvýšit povědomí o rizicích spojených s nerozvážným zveřejňováním osobních informací, a pomoci jim tak předejít nepříjemným následkům. Ostatní respondenti (celkem 88,6 %) se zdají být při sdílení osobních informací opatrní a můžeme tak předpokládat, že se v kyberprostředí chovají bezpečně.

Většina našich respondentů na otázku, zda se stali obětí kyberšikany, odpověděla „Ne“ (212 respondentů, 75,4 % dotazovaných). 25 respondentů (8,9 % dotazovaných) uvedlo, že se obětí kyberšikany stali a 44 respondentů (15,7 % dotazovaných) nedokáže posoudit, zda se jednalo o kyberšikanu. Vzhledem k výsledkům Výzkumu rizikového chování českých dětí v prostředí internetu z roku 2014, podle něhož se s některým z projevů kyberšikany setkalo 50,9 % dětí (Kopecký, 2014, online), jsme také v našem výzkumu očekávali větší procento respondentů, kteří se stali obětí kyberšikany.

Na následující otázku, která zjišťovala podobu kyberšikany, odpovědělo 62 respondentů, z nichž 25 se stalo obětí kyberšikany a zbylých 37 respondentů v předchozí otázce nedokázalo posoudit, zda se jednalo o kyberšikanu, ale zřejmě poznali některé z projevů v nabídce odpovědí. Kyberšikana měla nejčastěji podobu obtěžujících či urážlivých SMS, MMS, telefonátů a prozvánění (30 respondentů) následované zasíláním útočných nebo výhružných zpráv (26 respondentů). 19 respondentů bylo v kyberprostředí vydíráno, 18 respondentů se setkalo se zveřejněním jejich fotografie, která měla zesměšnit nebo ponižit jejich osobu, 15 respondentů bylo vyloučeno ze skupiny, za 9 respondentů se někdo vydával s cílem poškodit, 4 respondenti se setkali se zveřejněním zesměšňujícího nebo ponižujícího audio nebo video záznamu a nakonec

3 respondenti se setkali s webovou stránkou vytvořenou za účelem jejich ponižení. Je překvapivé, že téměř 1/3 dotazovaných, kteří se setkali s kyberšikanou, se setkala s vydíráním, které řadíme mezi trestné činy.

V rámci výzkumu jsme se snažili zjistit také, zda dotazovaná znají někoho, kdo se setkal s projevy kyberšikany. Zde jsme odhadovali kladnou odpověď u více než poloviny dotazovaných, kladně však odpovědělo jen 44,8 % respondentů. 22,1 % respondentů nezná někoho, kdo se setkal s projevy kyberšikany a 33,1 % neví, zda takovou osobu zná.

Roli oběti u našich respondentů, a ve své podstatě také roli přihlížejícího, jsme již zjistili, zbývá tedy zjistit, kolik z našich respondentů bylo agresorem kyberšikany. Většina našich respondentů žádné z nepřátelských nebo agresivních jednání vůči jiné osobě v kyberprostředí nepoužila (174 dotazovaných). Ti, kteří přiznali používání některého z nepřátelských nebo agresivních jednání, použili v nejvíce případech nazývání někoho hanlivými nebo urážlivými jmény (67 respondentů), což není nijak překvapující. Dále nepřijetí někoho do skupiny nebo jeho vyloučení ze skupiny (47 respondentů), rozšiřování lží a pomluv o někom (24 respondentů), vydávání se za někoho jiného nebo krádež identity (10 respondentů), vytvoření a sdílení zesměšňující fotografie nebo videa s cílem někoho poškodit (10 respondentů), 4 respondenti vytvořili webovou stránku, blog, stránku nebo skupinu na sociálních sítích s cílem někoho poškodit, 2 respondenti zasílali obtěžujících SMS, MMS, používali časté telefonáty nebo prozvánění někoho a nakonec se jeden respondent přiznal k vydírání někoho pomocí získaných informací nebo materiálů o dané osobě, čímž přiznává, že se dopustil trestného činu.

Dále nás zajímalo, jak by se dotazovaní vypořádali se situací, kdy by se stali obětí kyberšikany, nebo pokud se oběťmi již stali, jak se s touto situací v minulosti vyrovnali. Nejvíce respondentů by se v případě kyberšikanování někomu svěřilo (158 respondentů) nebo zablokovalo agresora (157 respondentů). 115 respondentů by pachatele nahlásilo správci webu, 82 respondentů by se situaci snažilo vyřešit samo, 63 respondentů by pachatele nahlásilo policii, 49 respondentů by si smazalo profil, 23 respondentů by pachateli jeho jednání oplatilo a 11 respondentů zvolilo vlastní odpověď (viz kapitola 4.1, otázka č. 19).

Kyberšikana může nabýt velkých rozměrů, a ne vždy ji oběť zvládne vyřešit sama. Proto jsme se našich respondentů zeptali, kam by se obrátili pro pomoc. Podle Výzkumu rizikového chování českých dětí v prostředí internetu z roku 2014 by se děti svěřily rodičům s vydíráním v 61,76 % a s vyhrožováním v 50,19 %. Učitelům by se svěřily s vydíráním ve 44,93 % a s vyhrožováním nebo zavražďováním

v 36,77 %. (Kopecký, 2014, online) Naši respondenti by se ve většině případů o pomoc obrátili na kamaráda (211 dotazovaných) nebo na rodiče (182 dotazovaných). O poznání méně respondentů by se pro pomoc obrátilo na policii (75 dotazovaných), na sourozence (73 dotazovaných), na učitele (42 dotazovaných), na Linku důvěry nebo internetovou poradnu (35 dotazovaných) a pouze 8 dotazovaných by se obrátilo na trenéra nebo oddílového vedoucího (dalších 7 odpovědí viz kapitola 4.1, otázka č. 20).

Na závěr jsme se zeptali respondentů, zda si myslí, že jsou o nebezpečí kyberšikany a o její prevenci dostatečně informováni. 77,6 % dotazovaných považuje svou informovanost o kyberšikaně a její prevenci za dostatečnou. Zbýlých 22,4 % svou informovanost o kyberšikaně a její prevenci za dostatečnou nepovažuje.

Nyní porovnáme výsledky zkoumání s hypotézou č. 2.

H2: Nadpoloviční většina zkoumaných respondentů se v kyberprostředí chová bezpečně.

Vzhledem k tomu, že v první hypotéze jsme předpokládali dostatečnou informovanost respondentů o problematice kyberšikany, předpokládáme zároveň v hypotéze druhé, že se nadpoloviční většina respondentů bude v kyberprostředí vzhledem ke svým znalostem chovat bezpečně.

Druhou hypotézu sytily otázky číslo 11 až 21. Z údajů zjištěných prostřednictvím těchto otázek jsme došli k závěru, že se nadpoloviční většina zkoumaných respondentů v kyberprostředí chová bezpečně.

Na základě výsledků výzkumu bychom doporučili zejména rodičům, aby se pokusili problematikou kyberšikany více zabývat a mohli tak předat potřebné znalosti svým potomkům. Dle odpovědí dotazovaných je informovanost o kyberšikaně ze strany školy dobrá. I přesto by ale školy měly nadále o kyberšikaně aktivně informovat a varovat před nebezpečími spojenými s pohybem v kyberprostředí, přičemž mohou využít například některé organizace vysílající do škol své proškolené preventisty (v Královéhradeckém kraji například SEMIRAMIS z.ú.). Největší nedostatek informovanosti se u zkoumaných respondentů projevil ve znalosti legislativy související s kyberšikanou, proto doporučujeme tuto oblast se studenty více probírat. Mládeži bychom doporučili trávit na internetu a v kyberprostředí méně času, a naopak trávit více času aktivitami mimo sítě.

Výzkum jako celek není pro praxi příliš přínosný, neboť se jedná o poměrně malý vzorek respondentů. Pokud by se však dotazník nechal vyplnit žáky jedné školy, mohl by mít přínos pro danou školu. Vzhledem ke stavbě dotazníku by učitelé mohli získat

poměrně široký přehled o situaci ve škole a možná by mohl napomoci k odhalení kyberšikany.

Závěr

Bakalářská práce „Zkušenosti s kyberšikanou a informovanost o ní u adolescentů v Královéhradeckém kraji.“ se zabývala problematikou kyberšikany a kyberohrožení současné mládeže.

Práce byla rozdělena na teoretickou a empirickou část. V teoretické části práce jsme se věnovali současné společnosti, mládeži a virtuálnímu prostředí. Důležitou součástí teoretické části práce byla také kapitola Kyberšikana a její prevence, ve které byly představeny základní pojmy související s kyberšikanou, rozdíly mezi tradiční šikanou a kyberšikanou a legislativa týkající se této problematiky. Zmíněny byly také výzkumy a projekty zabývající se kyberšikanou v českém prostředí.

V empirické části práce jsme provedli výzkumné šetření, na jehož základě jsme zjistili, jak jsou adolescenti v Královéhradeckém kraji informováni o problematice kyberšikany a kyberohrožení a také, jaké mají s kyberšikanou zkušenosti.

Cílem teoretické části bakalářské práce bylo seznámit čtenáře s problematikou kyberšikany a cílem výzkumného šetření bylo zjistit, jaké zkušenosti mají adolescenti s kyberšikanou a jak jsou o ní informováni.

Na základě výsledků výzkumu můžeme potvrdit, že námi dotazovaní adolescenti z Královéhradeckého kraje jsou o problematice kyberšikany dostatečně informováni. Soudíme tak, protože většina našich respondentů zná pojem kyberšikana (98,6 % všech dotazovaných), respondenti znají prostředky šíření kyberšikany a také jiné typy nevhodného nebo násilného chování v kyberprostředí, než je kyberšikana. V otázce souvislosti kyberšikany a tradiční šikany se správně vyjádřilo 89 % dotazovaných a v otázce oběť vs. agresor odpovědělo správně 84,7 % respondentů. Méně než polovina respondentů (44,5 %) odpověděla správně pouze v otázce legislativy a její souvislosti s kyberšikanou. Sami respondenti si v 77,6 % myslí, že jsou o kyberšikaně dostatečně informováni.

Na základě výsledků výzkumu můžeme též potvrdit, že se 8,9 % ze všech dotazovaných setkalo s kyberšikanou z pozice oběti. 15,7 % dotazovaných pak nedokáže posoudit, zda jednání, se kterým se setkali, byla kyberšikana. Ti, kteří kyberšikanu z pozice oběti zažili, se nejčastěji setkávali s obtěžujícími či urážlivými SMS, MMS, telefonáty a prozváněním nebo se zasílanými útočnými nebo výhrůžnými zprávami. Téměř polovina dotazovaných (44,8 %) zná někoho, kdo se s kyberšikanou setkal. Nadpoloviční většina našich respondentů uvádí, že v kyberprostoru nepoužili žádné

agresivní jednání vůči jiné osobě (61,9 %), zbývající dotazovaní (38,1 %) se v kyberprostředí nejčastěji dopouštějí nazývání někoho hanlivými či urážlivými jmény a nepřijetí někoho do skupiny nebo jeho vyloučení ze skupiny.

Cíl bakalářské práce a cíl výzkumného šetření byly splněny. Stanovené hypotézy byly potvrzeny.

Ač se zdá, že informovanost o fenoménu kyberšikany je dostatečná, kyberšikana se stále objevuje a oběti se jí často neumí efektivně bránit. Je otázka, zda jde kyberšikanu a s ní spojená rizika minimalizovat natolik, aby se týkala jen zanedbatelného množství uživatelů informačních a komunikačních technologií. Vzhledem k tomu, že šikana je ve své podstatě stejně stará jako lidstvo a kyberšikana je jen přenesením šikany do virtuálního prostředí, bude zřejmě nemožné ji úplně vymýtit. Nebo alespoň ne do té doby, dokud budeme informační a komunikační technologie používat.

Seznam použité literatury a internetových zdrojů

BEDROŠOVÁ, M., HLAVOVÁ, R., MACHÁČKOVÁ, H., DĚDKOVÁ, L., & ŠMAHEL, D. *České děti a dospívající na internetu: Zpráva z výzkumu na základních a středních školách. Projekt EU Kids Online IV – Česká republika* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2018. Dostupné z: https://irtis.muni.cz/media/3115505/eu_kids_online_report.pdf.

ČECH, O., ZVONÍČKOVÁ, N. *Nebezpečí kyberšikany*. 1. vyd. České Budějovice: THEIA – krizové centrum o.p.s., 2017, s. 136. ISBN 978-80-904854-4-0.

ČERNÁ, A. Kyberšikana – nový typ agrese u dětí a dospívajících. In: ČERNÁ, A., DĚDKOVÁ, L., MACHÁČKOVÁ, H., ŠEVČÍKOVÁ, A., ŠMAHEL, D. *Kyberšikana: Průvodce novým fenoménem*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2013, s. 13–34. ISBN 978-80-247-4577-0.

DUFFKOVÁ, J. Sociologický koncept životního stylu. DUFFKOVÁ, J., URBAN, L., DUBSKÝ, J. *Sociologie životního stylu*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 51–77. ISBN 978-80-7380-123-6.

GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2. vyd. Brno: Paido, 2010, s. 261. ISBN 978-80-7315-185-0.

GIDDENS, A. *Sociologie*. 1. vyd. Praha: Agro, 2013, s. 1049. ISBN 978-80-257-0807-1.

HAMŘÍK, Z., KALMAN, M., BOBÁKOVÁ, D., SIGMUND, E. Sedavý životní styl a pasivní trávení volného času českých školáků. *Tělesná kultura* [online]. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012, **35**(1), s. 28–39 [cit. 2019-01-04]. Dostupné z: <https://telesnakultura.upol.cz/pdfs/tek/2012/01/02.pdf>.

HOFERKOVÁ, S. Rizikové a poruchové chování. HOFERKOVÁ, S., KRAUS, B., BĚLÍK, V. *Sociální patologie a prevence pro studenty učitelských oborů*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2017, s. 17–22. ISBN 978-80-7435-686-5.

HÝBNEROVÁ, J. Závislost na online prostředí. In: *Děti a online rizika*. 1. vyd. Praha: JPM tisk, spol. s.r.o., 2012, s. 31-48. ISBN 978-80-904920-3-5.

CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu: Základy kvantitativního výzkumu*. 2. aktual. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2016, s. 256. ISBN 978-80-247-5326-3.

CHUM, S. Současné generace X, Y a Z – krátké seznámení. *Blog iDNES.cz* [online]. 12. 11. 2013 [cit. 2018-12-8]. Dostupné z: <https://sebastianchum.blog.idnes.cz/blog.aspx?c=372981>.

KARCHŇÁK, R. Netholismus. In: KOHOUT, R., KARCHŇÁK, R. *Bezpečnost v online prostředí*. 1. vyd. Karlovy Vary: Biblio Karlovy Vary z. s., 2016, s. 62–63. ISBN 978-80-260-9543-9.

KOHOUT, R. Kyberšikana. In: KOHOUT, R., KARCHŇÁK, R. *Bezpečnost v online prostředí*. 1. vyd. Karlovy Vary: Biblio Karlovy Vary z. s., 2016a, s. 46–53. ISBN 978-80-260-9543-9.

KOHOUT, R. Předmluva. In: KOHOUT, R., KARCHŇÁK, R. *Bezpečnost v online prostředí*. 1. vyd. Karlovy Vary: Biblio Karlovy Vary z. s., 2016b, s. 7. ISBN 978-80-260-9543-9.

KOHOUT, R. Sociální síť. In: KOHOUT, R., KARCHŇÁK, R. *Bezpečnost v online prostředí*. 1. vyd. Karlovy Vary: Biblio Karlovy Vary z. s., 2016c, s. 40–42. ISBN 978-80-260-9543-9.

KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 336. ISBN 978-80-7367-871-5.

KOLOUCH, J. *CyberCrime*. 1. vyd. Praha: CZ.NIC, z. s. p. o., 2016. ISBN 978-80-88168-15-7.

KOPECKÝ, K. K diagnostice kyberšikany. *Internetový portál E-bezpečí* [online]. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, ©2008-2019, 2018b [cit. 2019-06-22]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/rizikove-jevy-spojene-s-online-komunikaci/kybersikana/1351-k-diagnostice-kybersikany>.

KOPECKÝ, K. Kdo jsou vlastně pachatelé kyberšikany?. *Internetový portál E-bezpečí* [online]. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, ©2008-2019, 2018a [cit. 2019-06-22]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/rizikove-jevy-spojene-s-online-komunikaci/kybersikana/1335-kdo-jsou-vlastne-pachatele-kybersikany>

KOPECKÝ, K. *Výzkumu rizikového chování českých dětí v prostředí internetu 2014* [online]. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/vyzkumne-zpravy/61-vyzkum-rizikoveho-chovani-ceskych-deti-v-prostredi-internetu-2014-prezentace/file>.

KOPECKÝ, K. a kol. *Rizikové chování českých a slovenských dětí v prostředí internetu*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. ISBN 978-80-244-4868-8.

KRAUS, B. Co ohrožuje dětství na počátku 21. století. In: *Acta sociopathologica IV*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2017, s. 7-18. ISBN 978-80-7435-666-7.

KRAUS, B. *Jak žije středoškolská mládež na počátku XXI. století*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2004. ISBN 80-7041-738-2.

KRAUS, B. Mládež a její svět na počátku 21. století. In: *Mládež a hodnoty 2018: Výchova k hodnotám v kontextu pluralitní a multikulturní společnosti*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2018, s. 9-20. ISBN 978-80-244-5408-5.

KRAUS, B. *Společnost, rodina a sociální deviace*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, s. 158. ISBN 978-80-7435-411-3.

KREJČÍ, V. *Kyberšikana – kybernetická šikana*. 1. vyd. Olomouc, 2010. ISBN 978-80-254-7791-5.

MACHÁČKOVÁ, H., DĚDKOVÁ, L. Aktéři kyberšikany. In: ČERNÁ, A., DĚDKOVÁ, L., MACHÁČKOVÁ, H., ŠEVČÍKOVÁ, A., ŠMAHEL, D. *Kyberšikana: Průvodce novým fenoménem*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2013, s. 55-82. ISBN 978-80-247-4577-0.

Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních (č.j. MSMT-21149/2016) [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, 2016. [cit. 2019-03-15]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/38988/>.

Národní strategie primární prevence rizikového chování na období 2013-2018 [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, 2013. [cit. 2019-02-23]. Dostupné z: <http://www.kr-kralovehradecky.cz/cz/krajsky-urad/skolstvi/prevence-soc-patologickych-jevu/narodni-strategie-primarni-prevence-rizikoveho-chovani-deti-a-mladeze-na-obdobi-2013---2018-62422/>.

PANÁČEK, M. Rizikové chování adolescentů. In: VAŠUTOVÁ, M., PANÁČEK, M. a kol. *Mezi dětstvím a dospělostí: vybrané kapitoly z psychologie adolescence*. 1. vyd. Ostrava: X-MEDIA servis, s. r. o., 2013, s. 93-112. ISBN 978-80-7464-125-1.

PETRUSEK, M. *Společnost a kultura: sociologické úvahy a eseje*. 1. vyd. Břeclav: Malovaný kraj, 2012, s. 189. ISBN 978-80-904956-5-4

POLICIE ČR. *Kyberkriminalita. Policie České republiky* [online]. Praha: Policie ČR, © 2019. [cit. 2019-06-30]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/kyberkriminalita.aspx>.

PRŮCHA, J, WALTEROVÁ, E, MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 7. aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2013, s. 400. ISBN 978-80-262-0403-9.

SAK, P., SAKOVÁ, K. *Mládež na křižovatce*. 1. vyd. Praha: Svoboda Servis, 2004. ISBN 80-86320-33-2.

SOBOTKOVÁ, V. a kol. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a. s., 2014, s. 152. ISBN 978-80-247-4042-3.

SPITZER, M. *Kybernemoc!* 1. vyd. Brno: Host – vydavatelství, s.r.o., 2016, s. 391. ISBN 978-80-7491-792-9.

ŠMAHAJ, J. *Kyberšikana jako společenský problém*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 978-80-244-4227-3.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI. Centrum prevence rizikové virtuální komunikace. *Věda a výzkum na UP* [online]. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, ©2019. [cit. 2019-10-11]. Dostupné z: <https://veda.upol.cz/pracoviste/vyzkumna-pracoviste/centrum-prevence-rizikove-virtualni-komunikace/>.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: Dětství a dospívání*. 2. dopl. a přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 2012, s. 531. ISBN 978-80-246-2153-1.

VANÍČKOVÁ, E., CHUDOMELOVÁ, L., POHOŘELÁ, J., BRANDEJSOVÁ, J. *Metodika prevence násilí, online násilí a šikany ve školách*. 1. vyd. Praha: Fakultní nemocnice v Motole, 2016, s. 43. ISBN 978-80-87347-30-0.

VLACHOVÁ, M. Trestná činnost spojená s internetovou kriminalitou. *Internetový portál E-bezpečí* [online]. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, ©2008-2019, 2009 [cit. 2019-06-27]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/temata/dali-rizika/148-226>.

ŽUMÁROVÁ, M. Životní styl a jeho utváření. In: KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. Et al. *Člověk, prostředí, výchova: K otázkám sociální pedagogiky*. 1. Vyd. Brno: Paido, 2001, s. 199. ISBN 80-7315-004-2.

Přílohy

Příloha A: Dotazník

1. **Studuješ v Královéhradeckém kraji?** (Pokud je odpověď „ne“, dál prosím dotazník nevyplňuj.)
 - a. Ano
 - b. Ne
2. **Pohlaví:**
 - a. Žena
 - b. Muž
3. **Věk:**
 - a. 15
 - b. 16
 - c. 17
 - d. 18
 - e. 19
 - f. 20
4. **Setkal(a) ses už někdy s pojmem kyberšikana?**
 - a. Ano
 - b. Ne
5. **Kde ses s tímto pojmem setkal(a)?**
 - a. Škola
 - b. Média (televize, internet apod.)
 - c. Rodina, kamarád
6. **Pomocí čeho dochází k aplikování a šíření kyberšikany?**
 - a. SMS, MMS
 - b. Mobilní telefon
 - c. E-mail
 - d. Chatovací místnosti
 - e. Diskusní fóra
 - f. Sociální sítě
 - g. Programy nebo aplikace pro online komunikaci (např. Messenger)
 - h. On-line hry
 - i. Blogy, webové stránky

7. Znáš nějaké další typy nevhodného nebo násilného chování v prostředí internetu?

- Spam
- Hoax
- Flaming
- Trolling
- Webcam trolling
- Phishing, pharming
- Kybergrooming
- Sexting
- Kyberstalking

8. Jak souvisí kyberšikana s tradiční šikanou?

- a. Nijak spolu nesouvisí.
- b. Oběti šikany se často stávají oběťmi kyberšikany.

9. Může se agresorem nebo obětí kyberšikany stát kdokoli?

- a. Ano, kdokoli, kdo používá komunikační prostředky – internet nebo mobilní telefon.
- b. Ne, agresoři se typicky vyznačují problémovým chováním, oběti jsou zpravidla zakřiknuté, v kolektivu neoblíbené.

10. Je v České republice kyberšikana trestným činem?

- a. Ano, kyberšikana je v České republice trestným činem.
- b. Ne, kyberšikana v České republice není trestným činem.
- c. Kyberšikana může naplňovat skutkovou podstatu některých trestných činů, sama o sobě však trestná není.

11. Kolik času na internetu denně strávíš?

- a. Méně než 1 hodinu
- b. 1–3 hodiny
- c. 3–5 hodin
- d. 5 a více hodin

12. Co na internetu nejčastěji děláš?

- Používám sociální sítě
- Chatuji
- Hraji hry
- Stahuji obrázky, videa, písničky

- Sleduji YouTube
- Posílám zprávy, e-maily
- Tvořím webové stránky, píši blog
- Jiná...

13. Myslíš, že se v prostředí internetu chováš bezpečně?

- a. Ano
- b. Snažím se
- c. Nevím
- d. Ne

14. Sdílíš na internetu nebo sociálních sítích své osobní informace?

- a. Ano
- b. Ano, ale jen s lidmi, které dobře znám.
- c. Ne

15. Stal(a) ses někdy obětí kyberšikany?

- a. Ano
- b. Ne
- c. Nedokáži posoudit, zda se jednalo o kyberšikana.

16. Pokud ano, jakou podobu kyberšikana měla?

- Obtěžující či urážlivé SMS, MMS, telefonáty, prozvánění
- Byla zveřejněna fotografie zesměšňující nebo ponižující mou osobu
- Byl zveřejněn audio nebo video záznam zesměšňující nebo ponižující mou osobu
- Někdo se za mě vydával s cílem poškodit mě
- Byl(a) jsem vyloučen(a) ze skupiny
- Někdo vytvořil webovou stránku, blog, stránku nebo skupinu na sociální síti zesměšňující nebo ponižující mou osobu
- Někdo mi zasílal útočné nebo výhružné zprávy
- Někdo mě vydíral

17. Dělo se něco z výše uvedeného někomu, koho znáš?

- a. Ano
- b. Ne
- c. Nevím

18. Použil(a) jsi někdy následující jednání vůči jiné osobě (v kyberprostředí, na internetu)?

- Vytvoření webových stránek, blogu, stránky nebo skupiny na sociálních sítích s cílem někoho poškodit
- Nepřijetí někoho do skupiny nebo vyloučení této osoby
- Rozšiřování lží nebo pomluv o někom
- Nazývání někoho hanlivými, urážlivými jmény
- Vydávání se za někoho jiného, krádež identity
- Vytvoření, sdílení zesměšňující fotografie nebo videa s cílem někoho poškodit
- Vydírání někoho pomocí tajných informací o něm, pomocí fotografie, videa
- Zasílání obtěžujících SMS, MMS, časté telefonáty nebo prozvánění
- Žádné z uvedených jednání jsem vůči jiné osobě v kyberprostředí nepoužil(a).

19. Jaká by byla Tvá reakce, pokud by ses stal obětí kyberšikany?

- Smazání profilu
- Snažil(a) bych se to vyřešit sám(sama)
- Zablokování pachatele
- Nahlášení pachatele správci webu
- Nahlášení pachatele policii
- Někomu bych se svěřil(a)
- Oplatil(a) bych mu to
- Jiná...

20. Kam by ses obrátil(a) pro pomoc?

- Kamarád
- Sourozenec
- Rodič
- Učitel
- Trenér, oddílový vedoucí
- Linka důvěry, internetová poradna
- Policie
- Jiná...

21. Myslíš, že jsi o nebezpečí kyberšikany a o její prevenci dostatečně informován(a)?

- a. Ano
- b. Ne

(Pozn.: Otázky vyznačené tučně bylo nutné zodpovědět.)